

A PARASZTSÁG TÁRGYI ELLÁTOTTSÁGA

JUHÁSZ ANTAL

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Tárgygyűjtés során a néprajzkutató sok-sok parasztszalád házbereendezéséből, eszközegyütteséből válogatja ki a hagyományos paraszti kultúra jellegzetes, illetőleg jellemzőnek vélt tárgyfeleségeit. Így történt ez a korábbi kutató nemzedékek életében, amikor a parasztság a maga tradicionális közösségi kultúrájának használati tárgyait még éppen hogy elhagyni kezdte — következképpen jobbakk voltak a tárgygyűjtés lehetőségei —, s így történik ma is, amikor a paraszti kultúra teljes felbomlásának-átalakulásának korát éljük. A múzeumba gyűjtött tárgyak egy-egy munkafolyamatot, házbelsőt, szobát, ízlést stb. képviselnek, illetve tükröznek vissza a tudomány számára, — tárgykollekciók kiállítása esetén a nagyközönségnek is. A vidéki múzeumok különböző településeken, más-más időben, több kutató által gyűjtött tárgyai együttesen egy-egy táj népeletét, a Néprajzi Múzeum hasonló módon fölhalmozott gyűjteményei az egész magyar nép hagyományos életmódját és műveltségét hivatottak reprezentálni.

Nem először vetődik föl a kérdés: képesek-e a múzeumok néprajzi gyűjteményei történetileg hiteles, társadalmi szempontból árnyalt információkat adni a parasztság múltba vesző életformájáról?¹ A parasztélet egy-egy jelenségét — pl. a tisztaszoba berendezését, az ünnepi alkalmak öltözködését vagy a népművészet ágazatait — minden bizonnyal több vidékről is gazdagon tudjuk dokumentálni, de vajon alkalmasak-e gyűjteményeink az életforma egészének — egyebek között a paraszti munkának, különböző paraszti rétegek mikrokozmoszának hiteles, teljes bemutatására?

A másik megfontolás az, hogy a településenként legalább tucatnyi, tájanként több száz háztartásból kiemelt tárgyak — lehetnek önmagukban bármilyen értékes, jellemző dokumentumok — nem adnak össze egy tipikus kisparaszti vagy más társadalmi szintű gazdaságot. Nem is adhatnak, hiszen a sok paraszt-háztartásból kiválasztott tárgyak sokasága inkább tárgysorozatokat, változatokat képvisel, mint valamilyen szálon összefüggő együtteseket, és ezek a sorozatok egyfelől többet, másfelől jóval kevesebb tárgyfeleséget tartalmaznak, mint ami egy adott kor — mondjuk a XX. század eleje — különböző paraszt-gazdaságaiban együtt volt. Már pedig fölmerül az igény, hogy tájékozódásunk, mi több: anyagunk legyen adott parasztházak, telkek teljes tárgyi ellátottságáról. Tudnunk kell nem csupán a ház bútortartatát — amiről talán legtöbb ismeretünk van —, hanem azt is, melyik háztartási eszökből, szerszámból, ruhadarabból hányal rendelkezett

¹ Vö.: Hoffmann T. 1969. — Kézenfekvő, hogy senki sem a múzeumoktól várja a parasztságról alkotott kép teljességét. Több mint 80 éve jelennek meg rendszeresen néprajzi tanulmányok, anyaggyűjtések, időközönként helység- és tájmonográfiák, tematikus monográfiák, melyek sok ismeretanyagot halmaztak föl, de a paraszt életforma tárgyakkal való, tudományos igényű dokumentálása csak a múzeumok föladata, hivatása lehet.

egy-egy parasztcsalád, hány élelem- és terménytároló eszköze volt, s mindezek honnan származtak. Kívánatos ez a tudomány szemszögéből, amelynek feladata, hogy a parasztság életmódját s annak változásait minél gazdagabban föltárja, és az újabban szaporodó szabadtéri néprajzi létesítmények számára, melyek többnyire tipikus, ritkább esetben megadott reliktum-szerű paraszti együttest hivatottak megjeleníteni, rekonstruálni.

Az utóbbi évtizedekben többen törekedtek teljes tárgye gyűttesek megszerzésére: teljes öltözetet, illetve paraszti „ruhatárat”, egész házbelsőt, egy-egy munkafolyamat, illetve mesterség összetartozó eszközanyagát emelték ki környezetéből a múzeumba. Az ilyen vállalkozások közül a legnagyobb tudományos jelentőségű az átányi monografikus tárggyűjtés, amely a faluban használt valamennyi tárgyféleség megszerzését és ezen keresztül „az egész tárgyi világ, a község életének, társadalmi szerkezetének ábrázolását” tűzte ki célul.² Terjesztette és tudatosabbá tette ezeket a törekvéseket — az átányi kutatás tapasztalatainak közreadása mellett — a szabadtéri néprajzi múzeumok létesítése, a helyszínen megőrzött népi műemlékek (pl. parádi palóc ház, lajosmizsei tanyamúzeum, békéscsabai szlovák tájház stb.) berendezése. Valamennyi szabadtéri néprajzi létesítménynél számolni kellett az életforma térben és időben körülhatárolt szintjének rekonstruálásával, ami új, a korábbinál összetettebb tárggyűjtési módszert igényelt. E vállalkozások ismeretében is azt mondhatjuk, hogy a néprajzi gyűjtemények nagyobb része jobbadán tematikus, tárgytípológiai vizsgálatokhoz nyújt támpontot, de életformák tükröztetésére önmagában nem alkalmas.

Ezek a meggondolások készítették arra, hogy néhány jellemzőnek, illetve típusosnak tartott szegedi tanyán teljességre törekvő tárgyleltárt készítsék. Az ötlet nem új, inkább az adatfelvétel szempontjait igyekeztem, az életforma-kutatás igénye szerint, gazdagítani.

Bátky Zsigmond a múzeumi entériőrök berendezéséről szólva már 1906-ban ajánlja a berendezés teljes leltárának elkészítését és kifüggesztését.³ Javaslat a folyó kutatásokban — úgy tűnik — sokáig visszhangtalan maradt. Fél Edit az első, aki Kocs község monográfiájában vagyonleltárakat közöl: hat különböző vagyoni helyzetű parasztcsalád 1936-ban felvett inventáriumát.⁴ Adatfelvétele kiterjedt a családok valamennyi ingóságára. Tárgyunk szempontjából figyelmet érdemelnek Kiss Lajos árnyalt, életteli jellemzései az elhasználandó tárgyak alakításáról, további életéről.⁵ Vajkay Aurél 1942-ben Szentgálon kilenc lakóház bútorkészletét vette számba.⁶ Fél Edit és Hofer Tamás az 1950-es években Átányon különböző vagyonú parasztcsaládok eszközleltárát készítette el.⁷ Eszköz kutatásuk az eddig legalaposabb hazai „mélyfúrás”, mely kiaknázza a tárgye gyűttesek tanulmányozásának — a monografikus tárggyűjtésnek — szinte valamennyi elvi és módszertani lehetőségét, de kutatásaikból mindaddig az eszközmonográfia jelent meg — bár utalnak rá, hogy céljuk a vizsgálatokat kiterjeszteni „egy faluközösség ... épületeinek, berendezéseinek egészére.”⁸ Ugyanők tettek kísérletet a kalotaszentkirályi kelengye elemzésével a tárgyi világ rendjének, struktúrájának újszerű föltárására.⁹ Csupán érinti tárgyunkat Varga Gyulának a paraszti munkaesz-

² Fél E.—Hofer T. 1964. 7.

³ Bátky Zs. 1906.

⁴ Fél E. 1941.

⁵ Kiss L. 1940.

⁶ Vajkay A. 1959.

⁷ Fél E.—Hofer T. 1961., 1974.

⁸ Fél E.—Hofer T. 1961.

⁹ Fél E.—Hofer T. 1969.

közök fejlődését áttekintő tanulmánya és Takács Lajos tárgyrendszerező, típuskatalógust készítő munkája.¹⁰

Tárkány Szűcs Ernő forrásközlése és tanulmánya egy mezővárosi paraszttársadalom XVIII-XIX. századi tárgyi ellátottságáról, hagyományozódó ingó-ingatlan értékeiről ad képet,¹¹ s egyben fölkinálja az újabb tárgyleltárakkal összevethető levéltári források: testamentumok, vagyoneleltárak kiaknázásának lehetőségeit.

Legutóbb a szolnoki Damjanich János Múzeum munkatársai, Szabó László irányításával egy túrkevei tanyán végeztek teljességre törekvő eszközgyűjtést, melynek eredményeit 1974-ben kiállításon is bemutatták.¹² Adatfelvételünkhöz ez a vállalkozás áll legközelebb; a kiállítás katalógusa ismerteti a vizsgált tanya építéstörténetét, tulajdonviszonyait, üzemszervezetét is, de egy adott paraszti együttes tárgyi világának föltárási és elemzési lehetőségeit — úgy látjuk — még nem használja ki olyan mértékben, ahogyan a paraszti életforma és üzemszervezet megismerése kívánatosá teszi.¹³

A KUTATÁS CÉLJA ÉS MÓDSZERE

Célunk a különböző parasztszaládok tárgyi ellátottságának leltárba vétele és rendszerezése, amivel végső soron a társadalmilag differenciált paraszt-életforma alaposabb ismeretéhez kívánunk hozzájárulni. Ezért más-más vagyoni helyzetű gazdaságok — egy volt gazda, egy kisparaszt, és egy törpebirtokos szegényparaszt — tárgye gyűjtéseit választottuk adatfölvételre. A gyűjtés idején ugyan már közel másfél évtizede megszűnt a családok egyéni földtulajdona s az erre alapozott paraszti gazdálkodás, de tapasztalataink szerint a mezőgazdasági munkát végző, idősebb családok tárgyi hagyatéka még napjainkig lenyomata a korábbi vagyoni helyzetnek, örzi régi társadalmi helyzetük meghatározottságát.

A tárgyállomány rendszerezéséhez a hazai szakirodalomból Fél és Horfer átányi eszköztanulmánya kínál jó szempontokat. Ők a monografikus tárgygyűjtést summázva a gazdasági eszközöket előbb a használat helye, majd a készítés helye és módja szerint csoportosítják. Célunkhoz föltétlen közelebb visz, ha kiderítjük, hol és kik készítették a parasztszaládok használati tárgyait — nem mellékes ugyanis, hogy helyben vagy vidéken, a gyáripár, mesterember, specialista vagy maga a parasztember állította elő azokat. Ezért a tárgyak készítőjét és a készítés helyét fontos figyelembe venni, de olyan rendező elvet kerestünk, amely ennél tagoltabb és főleg történeti szempontú rendszerezésre alkalmas. Ilyen nézőpont akkor érvényesülhet, ha a tárgyak eredetét, származását vesszük alapul; abból indulunk ki, honnan, hogyan, milyen úton-módon került a parasztházba, illetve a gazdaságba a tárgye gyűjtés valamennyi darabja? Így megkülönböztethető az örökség, a hozomány, a nászajándék, a vásárlás útján szerzett tárgyak csoportja, a parasztszalád saját készítménye és az ajándék. További tagolás kínálkozik aszerint, hogy a férj,

¹⁰ Varga Gy. 1965. és Takács L. 1972.

¹¹ Tárkány Szűcs E. 1961.

¹² Szabó L.—Gulyás É. 1974.

¹³ Föltehetően mások is készítettek kisebb nagyobb paraszti eszközgyűjtésekről leltárt, illetve megkísérelték parasztagdaságok tárgye gyűjtéseinek megszerzését, de csak a publikált vállalkozásokról van tudomásunk. Ezekon kívül arról tudok, hogy 1974. augusztusában a makói Országos Honismereti Diáktábor használati tárgyakat gyűjtő szakcsoportja Felföldi László irányításával tárgyleltárat és rajzos dokumentációt készített a Makó, Ráday utca 16 sz. volt gazdaházban.

vagy a feleség ágától, s melyik nemzedéktől származik a „juss”, hol, és kitől vásárolta a család használati tárgyait, eszközeit.¹⁴

A tárgyegyüttesek képet adnak használóik — vizsgálatunk esetében a parasztcsaládok — életmódjáról. Ha már most nem pusztán magukat a tárgyakat ismerjük, hanem eredetüket is földerítjük, bizonyosabbat tudhatunk meg a tárgyakat birtokló család életmódjáról, múltjáról, s életének máig bekövetkezett változásairól.

Megokolásra szorul, miért tanyai családokat választottunk modellül. Részint azért, mivel a tanyai életmód kutatását fontosabbnak, sürgősebbnek tartjuk, mint a falusiét, másrészt a tanyaiaknál külön tanulságot ígér a városokban, városi piacon és boltban történő beszerzés szerepe a család tárgyi felszereltségében.

A három tanyát nagy számú, Szeged egykori határában fekvő tanya közül szemeltük ki. Tekintetbe vettük a tanyák történetét, mai arculatát és a benne élők családi helyzetét, korát, gazdasági-szociális körülményeit. A kiválasztott három tanyáról egyaránt elmondható:

1. több nemzedék élt már bennük, így a tárgyak átöröklésére mindegyikben jó alkalom kínálkozott,

2. századunkban alig történt nagyobb változás az épületekben, így mindegyik a szegedi tanyák hagyományos jellegének a képviselője.

Nem véletlen, hogy a szegedi tanyai telekrendezésre — több más mellett — két példát épp az adatfelvételre kiválasztott tanyákról (Röszke III. 304. és Szatymaz III. 122.) vettünk.¹⁵

A vizsgált tanyákon élők helyzetében egyező:

1. idős, 62-75 közötti házaspárok, akik — családjuk vagyoni helyzetétől meghatározottan — még a hagyományos életforma keretei között nevelkedtek és házasodtak,

2. ma is egyedül élnek, így házuk tája állapotát és felszereltségét a fiatalabb nemzedék változásokra érzékenyebb igény-, és ízlésszintje nem befolyásolja.

Választhatunk volna olyan tanyát is, ahol több nemzedék: szülők, házas gyermekük és azok gyermekei élnek együtt, egy fődél alatt. Bár ez a családtípus a Szeged környéki tanyákon is egyre ritkább, egy ilyen parasztcsalád tárgyállományának fölmérése gazdagíthatna volna a vizsgálat tanulságait. Am most — kitérőt célunknak megfelelően csak az idősebb paraszt-nemzedék tárgyi ellátottságának fölmérésére törekedtünk.

A kiválasztott tanyák és az ott élők közötti egyezések lehetővé teszik a tárgyi felszereltség jobb összevetését, pontosabban — előzetes föltevésünk szerint — így megragadható, hogyan függ össze a tanyai családok gazdasági-társadalmi helyzete a meglévő tárgy-, és eszközállománnyal.

Az adatfölvétel módszere fokozatosan, munka közben formálódott ki. Kezdetül fogva teljes, minden apró tárgyféleségre kiterjedő leltárt készítettünk, de a tárgyak eredetét, pl. a szerzemények vásárlási helyét nem különítettük el úgy, ahogyan később kívánatosná vált. Ezért az első adatfölvételt — két tanya több helyiségének leltárát — újból elő kellett venni, hogy az anyaggyűjtést kiegészítsük.

¹⁴ Az átányi monográfikus tárggyűjtésről szólva szerzők aláhúzzák: „A szerszámoknak életútja van...” majd később: „Minden tárgynak van személyes története, mely elválaszthatatlanul kíséri őt élete során...” (Fél—Hofer 1964. 35.). Ez a fölismerés igen fontos és meghatározója az átányi eszközmonográfia eszközszemléletének, szerzői koncepciójának. Így tárják föl példás gonddal a szerszámok használatát, az elhasználódás során keletkező eszközváltozatokat, az eszköz és az ember kapcsolatát. Ebben a fölfogásban azonban a tárgyak származáshelye, eredete nem válik az eszközállomány csoportosításának kiindulópontjává, mint mostani vizsgálatunkban.

¹⁵ Juhász A. 1974. 288—292.

Nem volt hiábavaló munka. Később néhány helyiség — mindegyik kamra — tárgyainak leltárba vételét tudatosan megismételtük. Az adatfölvétel 1974 őszén és 1974-75 fordulóján, télen történt, a tároló, raktározó helyek újabb számbavételére pedig 1975 nyarán került sor.¹⁶

Kiderült, hogy a tárgyak eredetét a férj és a feleség egyaránt pontosan ismeri. Évtizedek távolából emlékeznek rá, mit kitől örököltek, hol vásároltak. Különösen pontosan számontartják, melyik tárgyat ki hozta a házhoz. Amikor egy bútordarabot a múzeumnak meg akartam szerezni, N. A-né az alkut azzal háritotta el: „Az a párom jussa, ő röndölközik vele.” Ezt tapasztaltam a másik két családban is: ha egy örökül maradt tárgytól megválnak, az mondja ki a döntő szót, akinek a jussa volt.

Ha mégis lehet árnyalati különbségeket tenni, azt mondhatjuk, hogy a konyhaeszközök, edények származására az asszonyok jobban emlékeznek, mint a férfiak.

Mindegyik tanyát végigjártuk a tisztaszobától a padlás zugáig, benéztünk a szekrényekbe, a sublótfiókokba, több száz tárgyat vettünk kézbe s valamennyi eredetét sorra kérdeztük. Ennek az aprólékos leltározásnak előfeltétele a tanyabeliekkel megteremtett jóviszony. Magam mindhárom házaspárt évek óta ismerem. Évente egy-két ízben mindőjüket fölkeresem. Ha nem is épp néprajzi anyagot gyűjteni — bár a Nagy házaspárt és Paragi Péternét jó adatközlőként tartom számon —, csak elbeszélgetni családjukról, napi munkájukról, közös dolgaikról. A rendszeres találkozások során két házaspárral: Nagy Antalékkal és Paragiékkal közvetlen, bensőséges viszonyba kerültem.

Mielőtt munkához fogtam, mindhárom tanyán elmondtam az adatgyűjtés célját. Szándékomat megértették és napi munkájuk mellett készségesen segítettek. Megértésük, közreműködésük nélkül nem tudtam volna tervem megvalósítani.

Röszke III. kerület 304. sz. tanya

Tulajdonosa Nagy Antal (sz.: 1907). Korábban Szeged nagyszéksői kapitánysághoz tartozott 199. szám alatt, s 1950-ben csatolták a város határából önállósult Röszke tanyaközséghez. A várostól 13 km, a faluközponthoz 3 km távol, a Kísszéksós és Kancsalszék szikes tavaktól délre, sűrűn tanyásodott vidéken fekszik. Ezt a területet az 1836-42 között készült Giba-térkép kaszálónak jelöli, de tudunk arról, hogy a kaszálók egyes darabjait már a XVIII. század végén s a XIX. század első harmadában egyre inkább szántogatták. Erre utalnak a kaszálókön sűrűn megülő szállások is. A mai tanyahelyen, magas fekvésű, *partos* területen az 1830-as években már bizonyosan volt valamilyen szállás.

Nagy Antal apai felmenői közel 100 kat. holdat birtokoltak itt. A régebbi lakóház építéséről közelebbit nem tudunk, csupán annyit, hogy a mai tulajdonos nagyszülei már kinn laktak a tanyán. A ház tagolásából — *nagyház-pitvar-kisház-pince* — arra következtetünk: a városból való teljes kiköltözés idején épült, hogy az egész népes családnak otthont nyújthasson. (1. kép.) Ez 1850 tájára tehető, de a szegedi tanyakialakulás ismeretében lehetséges, hogy már 1830 körül megtörtént. A XIX. század derekán ez a tanya már farmtanyává vált.¹⁷

¹⁶ Az adatfölvétel első fázisában közreműködtek munkatársaim, Börcsök Vince és Lele József. Munkájukat ezúton is köszönöm. — Helyiségről helyiségre haladva minden tárgyat följegyeztünk, viszont nem került leltárba a háztartások fogyóállománya, pl. a háziszappan és a tartósan tárolt élelmiszer.

¹⁷ Vö.: *Erdei F.* 1942. 148—149. Szerző szerint a farmtanya „birtokosa teljesen és örökös kinnlakási szándékkal települt a tanyára...” A farmtanya meghatározást ebben az értelemben használjuk.

1. A régi tanyaház (*Röszke* III. 304.)

Az 1879 évi árvíz idején a városi rokonok a tanyára menekültek, s mivel nem fértek el a két szobás gazdaházban sem, a tanyatelken újabb ház épült (2. kép.) Ez nem olyan tágas, mint a gazdatanya korábbi lakóháza, de beosztása — ház-pitvar-kamra — és tüzelőberendezése (a pitvarban szabadkémény és házbeli kemence) hagyományos jellegű. Ennek a háznak a kamráját később kettéosztották, és a ház végéhez féltetejű kocsiszínt toldottak. A vertfalú, ma is nádtetős istálló (3.kép) a régebbi lakóházzal egy időben épülhetett. A padlásolatlan marhaistálló a nagyobb, itt a század elején két jászolnál 10-12 tehenet és 7-8 borjút tartottak. A lóistállóban 4 ló és 2 csikó fért el.

A tanya a város körüli feketeföldeket követő jó minőségű, barna homoktalajon fekszik, amely része a szegedi paprikatermelő övezetnek. A jószágtartás és a paprika-termelés jövedelme lehetővé tette a gyarapodást, többek között az épületek egykorú alakítását. Nagy Antal visszaemlékezésekből úgy tudja, hogy övék volt az első cserepes tanya a környéken. A régebbi ház zsindelytetejét a századforduló táján az akkor elterjedt mezei cserépre cserélték. Ugyancsak nagyszülei az öreg ház pitvarát lepadlásolták és elbontották a *nagyházban* lévő kemencét. Az 1879-ben épült ház pitvara azonban máig nyitott kéményű, ahol N. A. anyja 1914-ig rendszeresen főzött. *"14-ben beteg volt az anyám, mögfázott. Akkó csinálták a házban a parheltot."* (N. A.) A vályogból rakott tűzhely és a sütő a szobának az ajtó háta mögötti sarkába került.

Nagy Antal apja elesett az első világháborúban, így 1918 körül a tanyán öten éltek: apai nagyanyja, anyja és N. A., meg két testvére. 40 hold körüli földön gazdálkodtak, ami szükségessé tette, hogy bérest fogadjanak. Előbb bátyja, N. Szilveszter (sz. 1901) hozott asszonyt a házhoz, Nagy Antal pedig 1935-ben nősült. Felesége Hegyesi Irén (sz. 1913) törekvő tanyai gazdacsalád sarja. Apja még 4 láncc (1 láncc=1200 négyszögöl) földön kezdte a gazdálkodást, amelynek fele termését

2. Az újabb ház (Röszke III. 304.)

3. Istálló (Röszke III. 304.)

nagyanyjának kellett adnia. Vállalkozó szellemű parasztember volt: földet bérelt, majd bankölcsőre 11 holdat vásárolt. Úgyes gazdálkodással, kitartó szorgalommal gyarapította vagyonát, s mezei munkára fogta három lányát is.

Nagy Antal és bátyja közösen gazdálkodott az anyjával. Anyjuk kezelte a gazdaság jövedelmét. Négy év múltán, 1939 húshagyóján „külön kenyérre mentek”. Az anya használatra megosztotta földet két nős fia között, azzal a feltétellel, hogy minden termés felét neki adják. Így a 40 holdon felüli tanyai gazdaság termésének

feléből anya és lánya élt, a másik feléből pedig a két fiútestvér és családja, — összesen kilencen. Külön tartottak jószágot és a három asszony külön főzött. Nagy Antaléknak három gyermekük született: Jenő (1936), Gizella (1939), Irén (1941).

Az egy gazdaságban, de külön kenyéren élő három család hálólhelye a következő volt: anyja és húga a régi ház hátsó szobájában, bátyja, felesége és két gyermeke a lepadlásolt, de nem fűtött nagykonyhában, Nagy Antal családja pedig az új ház szobájában aludt.

Mikor „osztály”-ra került a sor, Nagy Antal 13 holdat, bátyja és húga 15—15 holdat örökölt. N. A. része azért kevesebb, mert övé lett a tanya. Bátyja családja 1959-ben költözött el a tanyáról, tehát 24 éven át dolgoztak együtt — ha nem is éltek, csak négy évig, „egy kenyéren”. A gazdasági felszerelést ekkor megosztották egymás között.

1960-ban Nagy Antalék beléptek a termelőszövetkezetbe. N. A. kiváló lótenyésztő hírében állott, jó igáslovakat vitt a közös gazdaságba, így kocsis lett, saját lovait hajtotta továbbra is. A második világháborúban szerzett rokkantsága miatt azonban néhány év múlva abba kellett hagynia a közösben végzett munkát, s azóta csak a háztáji gazdaságban dolgozik. Felesége szülei nem léptek be a termelőszövetkezetbe, így az apa halála (1962) után elosztott 27 hold földet a három lánytestvér örökölte. Nagy Antalék 1969-ig munkálgatták felesége jussát (9 hold), utóbb már csak egy részét, majd lemondtak róla a termelőszövetkezet javára.

Sajátos, hogy Nagy Antalék mindhárom gyermeke tanyai családból választott házastársat, de egyikük sem paraszti munkát végző férjet, feleséget. Ez arra vall, hogy a megélhetést, a családi boldogulást — döntő mértékben — nem paraszti munkával kívánták biztosítani, tehát velük megindult a földtől való elszakadás. Legjobban fiuk szakadt ki a paraszti-tanyai életformából, két lányuk viszont még tanyán él, kettős jövedelmű (férj városi munkahelye, tanyai háztájék) háztartásban.

A 60-as évek elejétől, 14 éves korától a tanyán nevelkedett M. I., akit anyja elhagyott. Nagy Antalék nevelt fiuknak tartják, segítik a szorgalmas fiatalembert, aki berukkolásáig, majd leszerelése után házasodásáig sokat dolgozott a gazdaságban: a jószág körül és a mezei munkában.

Amióta ketten élnek a tanyán, legtöbbit az új, 1879-ben épült ház szobájában tartózkodnak. Nagy Antalné rendszeresen begyújt az itteni rakott tűzhelybe, gyakran ezen főz, és hideg időben fölfűtik a kemencét is. Enyhe időben és nyáron a pitvarbeli gáztűzhelyen főz, de ilyenkor is a szobában esznek. Ez a viszonylag szűk, zsúfolt szoba, melynek negyedét a padkás kemence foglalja el, legszokottabb tartózkodási helyük. Itt ültetik le az érkező vendéget, rokont, vagy tanyaszomszédot. A régebbi ház jóval tágasabb szobája, ahol a hozományul kapott bútorok vannak, inkább raktár, tárolóhely, ahol az ágyakat is csak nagy ritkán vetik meg. 1962 óta villany is van a tanyán.

Gyermekeik gyakran megfordulnak a tanyán: a közel lakók kerékpáron, városon élő fiuk személygépkocsin vagy motorkerékpáron. Nagyobb munkák — szüret, kukoricatörés — idején összejönnek segíteni. Nagy Antalék ma is támogatják őket, pl. hozzájárultak fiuk új házának konyhaberendezéséhez, de arányosan juttatnak mind a három családnak.

A tanya mellett 400 négyszögöl szőlő terül el, közte gyümölcsfákkal, elkerített palántásban konyhakerti veteménnyel, — 400 négyszögölet rendszeren búzával szoktak bevetni, a háztáji föld megmaradó részén kukoricát termelnek. Az állatállomány 1975 tavaszán: 3 tehén, 1 borjú, 3 disznó, 151 tyúk és csirke, 30 galamb, 2 kutya, 6 macska.

Röszke III. ker. 304. sz. tanya leltára

Régebbi lakóház

	örökség				hozomány		nász-ajándék		vásárlás, szerzemény				saját készítése	ajándék	egyéb	megjegyzés	
	férj		asszony		férj	asszony	férj ága	asszony ága	helyben, kéz alatt	helyi iparos, specialista készítette	vásárban, piacon, búcsúban	boltban					
	nagyszüleitől	szüleitől	nagyszüleitől	szüleitől								helyben					városban
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1. <i>nagyház, nagyszoba</i>																	
ágy					+												
ágy					+												
szekrény					+												
szekrény					+												
asztal					+												
szék					+												
szék					+												
szék					+												
szék					+												
falitükör					+												
konyhaszekrény							+										
szentkép		+															
szentkép							+										
imakönyv																+	
lámpa, „fölkasztós” (függő)							+										
petróleumlámpa (talpas)												+					
petróleumlámpa (talpas)													+				
ruháskosár							+										
levesestál, <i>paszúrtál</i> (7 db)												+					
zománcos vizesköcsög (2 db)													+				
ágynemű: dunna (2 db)							+										
párna (6 db)							+										
szalmazsák, trózsák							+										
szalmazsák, trózsák							+										
ágyterítő (2 db)							+				+						

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
asztalterítő						+											
függöny (2 db)													+				
családi fényképek (3 db)																+	
kötött üveg (2 db)													+				
befőttes üveg (30 db)																+	
dunnahuzat (4 db)						+											
párnahuzat (20 db)						+											
párnahuzat (8 db)													+				
lepedő (12 db)													+				
paplanhuzat (4 db)													+				
asztalterítő (2 db)								+									
asztalterítő (2 db)															+		
hétköznapló női ruha (7 db)										+							
ünneplő női ruha (6 db)										+							
lánykori ruha (4 db)																+	* szegedi varrónő varrta
derekas kötény (8 db)										+							
fejkendő, selymekendő (6 db)								+									
fejkendő (8 db)													+				
nagykendő													+				
kötött kabát (4 db)													+				
nagykabát													+				
zsebkendő (48 db)													+				
női cipő (5 pár)													+				
női papucs (1 pár)													+				
férfi ing (12 db)											+		+				
gaty (10 db)													+				
hétköznapló ruha (2 öltözet)													+				
csizmanadrág (2 db)													+				
völegény ruha					+												
ünneplő bársonyruha																+	* szegedi szabó
ünneplő szövetruha																+	* szegedi szabó
nagykabát (2 db)													+				
kötöttkabát (5 db)													+				
kalap (5 db)													+				
férficipő (3 pár)													+				
férfi papucs (2 pár)											+						

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
2. nagykonyha																	
kecskelábú asztal		+															
falitükör		+															
tükörasztal						+											
tükörasztal																	
szenkép (2 db)															+		
gyümölcsös láda										+					+		
3. kisház, szoba																	
konyhaszekrény						+											
findza			+														
findza								+									
findza (3 db)		+															
bögre		+															
bögre (13 db)							+	+									
porcelán levestál		+															
porcelán levestál (11 db)							+	+									
paprikástál (10 db)							+	+									
porcelántányér (28 db)							+	+									
porcelán kistányér (22 db)							+	+									
boros készlet (6 pohárral)								+									
boros készlet (6 pohárral)								+									
üvegkancsó								+									
vizespohár (6 db)								+									
vizeskészlet (6 pohárral)												+					
vizeskészlet (6 pohárral)												+					
feketekávés készlet (6 csészével)													+				
likőrös készlet 6 pohárral															+		

* részben a férj,
részben a
feleség kapta

* részben a férj,
részben a
feleség kapta

* részben a férj,
részben a
feleség kapta

* részben a férj,
részben a
feleség kapta

* részben a férj,
részben a
feleség kapta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
borosüveg (2 db)													+				
húsdaráló								+									
kanál (12 db)								+									
kanál (50 db)													+				
kanál (10 db)		+											+				
kés (22 db)													+				
villa (20 db)													+				
konyharuha (10 db)													+				
törülköző (10 db)																	
asztal						+											
karszék (6 db)						+											
szenkép		+															
vaságy				+													
matrac (3 db)				+													
vaskályha													+				
4. kamra																	
hambár, búzáshambár (30 q-s)		+															
nagy kád, taposókád (2 db)										+							
kancahordó (800 l-es)		+															
kancahordó (400 l-es)				+													
hordó (156 l)		+															
akós hordó (2 db)		+															
söröshordó (25 l)		+										+					
nyárfateknő, sütőteknő		+															
nyárfateknő, sütőteknő		+															
zománcos bödön							+										
kenderzsák (2 db)	+																
zsák, kenderzsák (34 db)											+						
szakajtó		+															
szíjistrángos lószerszám											+						
igás lószerszám, strapaszerszám		+															
kukoricamorzsoló (lendkerekes)				+													
lócapad				+													
falapát													+				
kalapács													+				

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
kerek vastepsi tarhonyarosta		+															
keményzárú csizma					+						+						
puhaszárú csizma											+						
hitvány bakancs													+				
férfi télikabát													+				
deszka falipolc (3 db)														+			
borcsap										+							
bortölcsér (2 db)										+							
paradicsompaszírozó													+				
koffer													+				
lécrács (szalonnatárolásra)														+			
gázpörzsölőfej													+				
ciroksöprű														+			
kaszatokmány														+			
5. <i>ereszalja</i>																	
kecskelábú asztal										+							
lócapad (2 db)										+							
mázsa														+			
permetező					+									+			
permetező														+			
csávasvödör													+				
csávasvödör													+				
abrakosvödör													+				
kaszatokmány		+												+			
kaszakő														+			
kerékpár (2 db)														+			
kukoricadaráló									+					+			
ablakkeret (2 db)														+			
paprikarúd (2 db)														+			
tollaszák								+									
viharkabát														+			
6. <i>kiskamra</i>																	
menyasszonyi láda		+															
nyárfateknő (korpás)																	
karszék					+						+						

Kisebik ház (épült 1879 után)

	örökség				hozomány		nász-ajándék		vásárlás, szerzemény					saját készítés	ajándék	egyéb	megjegyzés
	férj		asszony		férj	asszony	férj ága	asszony ága	helyben, kéz alatt	helyi iparos specialista készítette	vásárban, piacon, búcsúban	boltban					
	nagyszüleitől	szüleitől	nagyszüleitől	szüleitől								helyben	városban				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1. szoba																	
prices														+			
karospad	+																
heverő																	
asztal				+													
szék						+											
szék						+											
szentkép keretben (2 db)																	
szalmazsák																	
párna (3 db)							+										
paplan				+													
paplan																	
flanél takaró (3 db)																	
lópokróc																	
leterítős nagykendő																	
csizmahúzó																	
szenes vasaló				+													
villanyvasaló																	
borotválkozó ládika																	
varrósdoboz																	
olló (3 db)																	
fenőacél																	
ruhakefe																	
fésű																	
vekkeróra																	
rádió																	
falitükör																	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
2. kispitar, kiskonyha																	
kecskelábú asztal				+													
szék		+															
hokedli (2 db)													+				
mosdótál															+		
gáztűzhely																	
kanalas (fából)											+		+				
fakanál (3 db)													+				
zománcos vājling							+										
zománcos lábas (3 db)							+										
zománcos levestál (4 db)							+										
zsebkes, bicska (4 db)							+										
porcelántányér (16 db)							+				+						
zománcos vizes kanta (2 db)													+				
krumplitörő (fa)														+			
krumplitörő													+				
merőkanál (2 db)													+				
reszelő, gyalu (2 db)													+				
habverő													+				
rézmozsár		+															
szénvonyó														+			
piszkafa														+			
kissöprű													+				
szemétlapát													+				
ciroksöprű (2 db)												+					
ostor											+						
3. kamra, boroskamra																	
hordó, ászokhordó (216 l)		+															
hordó, ászokhordó (216 l)				+													
hordó, ászokhordó (180 l)				+													
hordó, ászokhordó (60 l)		+															
lopótölcsér		+															
zománcos tölcsér		+															
alumínium tölcsér													+				
lopótök, borszívó		+															
üveg hévér (lopó)													+				
asztal	+																

* fiától kapta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
deszkateknő															+		* az asszony anyja vette
tarhonyarosta, <i>nagyszömű</i> rosta (2 db)											+						
tarhonyarosta, <i>aprószömű</i> rosta											+						
tejszűrő szita													+				
nyújtódeszka										+							
sodrófa										+							
húsvágó tőke		+															
húsvágó bárd (2 db)		+															
deszka polc		+															
vastepsi (7 db)		+															
„lernis tepsi”													+				
vesszőkosár, szakajtókosár											+		+				
metszőolló													+				
birkanyíró olló		+															
garaboly (4 db)											+						
permetező pumpa				+													
palacsintasütő (2 db)													+				
mákdaráló													+				
pányvacövek										+							
műanyagtáska													+				
kék vászon munkásruha													+				
férfi kalap (igen használt)													+				
gumicsizma													+	*			* fiuk használja, amikor ott- hon segít
bakancs													+				
bőrpapucs													+				
gázpalack (2 db)												+					
görbebot														+			
ostor											+						
kerékpárpumpa													+				
4. <i>kiskamra</i>																	
dézsza (250 l-es)				+													
zománcos zsírosbödön (2 db)							+										
zománcos bödön				+													

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
zománcos vödör				+													
zománcos nagyfazék							+										
zománcos lábas (3 db)													+				
zománcos tésztaszűrő							+										
zománcos fejő													+				
zománcos köcsög, vizeskanna												+					
porcelán levestál								+									
fajansz tál, <i>paszúrtál</i>													+				
bádog vödör (2 db)													+				
bádog literes													+				
lóca		+															
sütőlapát		+															
garaboly											+						
rádióspolc													+				
lombfűrész													+				
kötött üveg (2 db)													+				
kávéfőző															+		
feketekávés pohár (6 db)															+		
falitükör													+				
ciroksöprű												+					
dunsztos üveg (6 db)																+	
5. <i>kocsiszín</i> (galambháznak használják)																	
tetején dróthálós galambdúc														+			
6. <i>padlás</i>																	
létra, <i>taroglya</i>																	
cseréptál, kalácsgyúró tál		+															
rézbogrács		+															
vasbogrács		+															
bográcsüst													+				
bográcsüst													+				
bádogbödön		+															
bádogvödör												+					
bádoglocsoló												+					
kosár, túróskosár		+															
kecskelábú asztal														+			

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
paprikaültető fűró										+							
gyümölcsös láda (3 db)										+							
meszelő (3 db)											+						
Istálló																	
1. régi marhaistálló																	
jászol		+															
kocsiülés (féderes)											+						
vasfogas (borona)		+															
nagyereblye										+							
szőlődaráló				+													
szőlőprés, sutú				+													
káposztás dézsa		+															
suba, vőlegénysuba					+												
üveglopó (borszívó)													+				
rámás fűrész										+							
körösztbevágó fűrész													+				
balta													+				
szekerce													+				
fejse													+				
vasvilla (4 db)													+				
marhakötél (5 db)											+						
istráng (5 db)											+						
kocsilekötő kötél (3 db)											+						
kapa (3 db)													+				
kaparó													+				
gyümölcsös láda (20 db)										+							
nagy kosár										+							
2. régi lóistálló (most marhaistálló)																	
jászol		+															
borjújászol																	
tehénvakaró													+				
vasvilla													+				
tekarmányoskas											+						
fejőszék (2 db)														+			
dísznókalicca														+			
drótkefe													+				

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
3. <i>tyúkpaddás</i>																	
szárvágó (3 db)										+							
kaszanyél											+						
vasgereblye (2 db)													+				
vaslapát													+				
kővágó csákány													+				
szőlőcsákány													+				
<i>nyári jászol</i>																	
jászol										+							
vasvilla													+				
fejőszék													+	+			
szügyellő nyakló													+				
<i>góré</i>																	
garaboly											+						
kasza (3 db)													+				
ásó													+				
kaparó, szőlőkaparó		+															
vasgereblye		+															
„ötös eke”, könnyű vaseke													+				
Tanyaudvar																	
Sack-eke, taligával				+													
Sack-eke, nehéz eke taligával		+															
borona, láncborona		+															
létra, <i>taroglya</i>																	
döngölő, földverő fürkő														+			
kukoricadaráló													+				
fűrészelő bak														+			
dézsza		+															
vasüst (katlanon)													+				
zománcos vajling													+				
bádogkanna													+				
bádoglocsoló													+				
bádogvödör (4 db)												+					
disznóvályú											+						

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
disznóketrec														+			
csirkeitató vályú															+		
tragacs, trágyahordó talicska										+							
vastragacs											+						
kocsisaroglya											+						
kocsikerek (4 db)											+						
vaslapát (2 db)													+				
sorhúzó, <i>utaló</i> gereblye														+			
Palántáskert																	
rézüst		+															
zománcoüst (2 db)													+	+			
bádog nagyfazék																	

Szatymaz III. kerület 122. sz. tanya

Paragi Péterné, Kovács Katalin (sz. 1907) anyai öröksége a tanya. 1950 előtt Szeged város szatymazi kapitányságához tartozott (224. szám). A várostól 20 km-re, Szatymaz községtől 3 km-re fekszik, vízállásos laposokkal váltakozó homokos területen, az 1950-es években kiépített, portalanított út mellett.

Visszaemlékezések szerint Paraginé dédanyja erre a tanyára jött menyasszonynak. Anyai nagyanyja, Gombos Györgyné sz. Kormányos Anna 1852 táján született (+ 1940), tizenegyen voltak testvérek, így dédanyja, Rózsa Ilona házassága az 1840-es évek második felére tehető. A régebbi lakóház tehát az 1840-es években már bizonyosan megvolt (4. kép). Fala ma is *nádtutaj*¹⁸, amit „a nagy vízesség idején”

4. A régebbi ház (Szatymaz III. 122.)

— 1940-ben és 42-ben — több helyen vályoggal aláfalaztak és oszlopokkal erősítették meg. Ehhez a négy osztatú: ház-pitvar-istálló-kamra beosztású nádtető épülethez később féltető tyúkólat toldottak. Ezen a tanyán is épült másik lakóház (5. kép), s ezt Gombos György, az anyai nagyapa 1880 körül építette. Ez már vályog falú, de nádtető, *nagyház-pitvar-kisház* beosztású, ami elé a századfordulón faoszlopos, deszka könyöklős, cseréptetős ereszetet húztak. A nagyszülőknek 20 hold földjük volt, három gyermekük született, közöttük Gombos Anna, (1880-1949), aki 1900 körül Kovács Antalhoz ment feleségül.

Kovács Antal Csólyos-pusztán vett 14 láncon földet — itt született Katalin lánya —, azután Páloson 20 láncon gazdálkodott, majd az első világháború után özv. Gombos Györgyné hívására családjával „hazajött” a szegedi földre. Gombosné elosztotta a földet: két lányára 8-8 láncon, fia árvájára 4 láncon hagyott. Kovács Antal sógoránójától megváltott 4 láncon, a pálosi föld árán Balástyán 30 láncon „pusztaföldet” vett, így összesen 42 láncon földön gazdálkodott. Lakásul az újabb házat használták: a *nagyházban* halt az özvegy nagyanyja, a *kisházban* lánya, veje

¹⁸ A *tutajfal* váza oszlopokkal erősített nád, amit kívül-belül vastagon tapasztottak. Ez a faltechnika a múlt században a szegedi határban eléggé elterjedt. Vö.: *Juhász A.* 1974. 288.

5. Az újabb lakóház az ereszzettel (*Szatymaz III. 122.*)

és négy gyermekük. A régi ház *pendelykéményét* Kovács Antal padlásolta le, ugyanakkor elbontotta a házbeli kemencét.

Kovács Katalin 1936-ban ment férjhez Paragi Péterhez (szül. 1905), aki a közeli balástyai kapitányságban nevelkedett. Szokás szerint a férj szüleinél kezdték az életet (Balástyai kapitányság 307. számú tanyán), „*münk a tanya felső végiben lakunk, apámék az alsó végiben*” (P. P.). Paragi Péter apjának 22 lánccal örökölt földje volt, de családi okok, pörösködés miatt a gazdaság megingott, így 1938 táján, amikor öt gyermeke között elosztotta a földet, egynek-egynek csak 3 hold jutott. 1942-ben Kovácsné Gombos Anna megbetegedett és azt kívánta, hogy Katalin lánya legyen a gondviselője. Ekkor telepedett a Paragi házaspár a tanyára. „*Én voltam a gonáviselője, én is takarítottam el az anyámat*” — mondja Paraginé, és ezért az anyja 2,5 hold földet íratott rá. Négy testvér között osztódott a vagyon: Paraginé Kovács Katalin anyai része 3 hold, apai része — a balástyai földből — 7,5 hold volt, ez utóbbit eladták és a tanyához közel vásároltak 4 holdat. Ehhez járult a férj 3 hold jussa, így az 1950-es években 12,5 hold földön gazdálkodtak. Valamennyi földjük örökség volt, ezt nem gyarapították, ugyanennyivel léptek be 1960-ban a termelészövetkezetbe.

Paragi Péteréknek nem született gyermekük. Amióta a tanyán laknak, az épületekben annyi változás történt, hogy az újabb lakóház pitvarát lepadlásolták, padlóját mozaikteglával rakatták ki és a *kisházat* (vagyis a hátsó szobát) kamrává alakították. A gyermektelen házaspárnak és az idős özvegyasszonynak nem volt szüksége annyi lakóhelyiségre, mint a megelőző nemzedékeknek, tárolónak viszont, a régi házbeli kamra már kicsinek bizonyult. Miután a fenti osztozkodás megtörtént, Paragi Péter beljebb hozta a tanyakerítést, így ma 1000 négyszögöl gyeppel van bekerítve a tanya körül. Emellett van 500 négyszögöl szőlő, gondozott alma-, szilvafákkal.

Paragi Péter 1938-ban vásárolt először lovat. Mindig egy ló volt, ezért szántani, hordani összetársult valamelyik tanyaszomszédjával. Gazdasági felszerelése sosem volt teljes, aminek az a magyarázata, hogy apjától nem kapott munkaeszközt, apósa eszközállománya pedig felesége testvérei között szétosztódott. Igáskocsit, szelelőrostát felesége örökölt, ekét kéz alól vásárolt 1944-ben, viszont boronát,

ekekapát mindig egyik szomszédjától kért kölcsön. Rendszerint tartottak 1-2 tehenet, anyakocát és 3-4 hizódisznót, 8-10 anyabirkát.

Paraginé rendszeresen eljár a szegedi hetipiacokra. Gyümölcsöt: jonathán, delicious, rozmaring almát, őszibarackot, szőlőt; krumplit, baromfit, tojást, tejterméket szokott piacra vinni. Alma- és szőlőérés idején a termelőségvetkezettől bérelt tehergépkocsin, környékbeli tanyai asszonyokkal összefogva a budapesti és az orosházi, békéscsabai piacokat is meglátogatja. A piaci eladás természetesen vásárlásra is alkalom.

6. Paragi Péter és felesége az öregházban *frustukol*

A Paragi-tanya tipikus kisparaszt-gazdaság volt, amely a táj termelési hagyományai szerint intenzív szőlő-, gyümölcsstermelést és belterjes haszonállattartást folytatott. Mindebből az önellátáson felül piacra is jutott. A kedvező adottságai-
ban, az árutermelésben rejlő lehetőségeket a családi munkaerő, gyermekek hiánya miatt nem tudta még a magángazdálkodás idején úgy kihasználni, mint a vidék más hasonló tanyai gazdaságai. Viszont éppen ennek a hajtóerőnek, a fiatalabb nemzedéknek hiánya konzerválta a lakáskultúra, a tárgyi ellátottság egy korábbi szintjét.

Paragiék ma leggyakrabban a régi lakóház szobájában tartózkodnak. (6. kép.) A nyár kivételével ez a főzés helye és itt is alszanak. Nyár elején viszont az öntöttvas tűzhelyet az eresz alól kiviszik a szőlőbe és Paraginé egész nyáron a szabad ég alatt főz. A villanyt 1969-ben vezették be a tanyára.

A tanya állatállománya 1975 nyarán: 1 tehen, 2 disznó, 6 anyabirka, 2 toklyó, 40 tyúk, csirke, 25 galamb, 2 kutya, 3 macska.

Szatymaz III. ker. 122. sz. tanya leltára

Régebbi ház

A tárgy neve	örökség				hozomány	nász- ajándék	vásárlás, szerzemény						saját készítés	ajándék	egyéb	megjegyzés	
	férj		asszony				férj	asszony	helyben, kéz alatt	helyi iparos specialista	vásáron, piacon, búcsúban	boltban					
	nagyszüleitől	szüleitől	nagyszüleitől	szüleitől								helyben					városban, más faluban
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
1. szoba																	
ágy, nyoszolya				+													
vaságy				+													
priccs, krumplipucoló ágy				+							+						
karospad			+														
asztal			+														
szék (2 db)				+													
szék						+											
fúrott lábú kis pad				+													
kisszék														+			
kaszni				+													
viaszos vászon terítő (2 db)												+					
kenyérkosár, szalmából font				+													
vastűzhely													+				
mosdóállvány												+					
mosdótál (alumínium)												+					
törülköző													+				
feszület													+				
szentkép keretben				+													
vászon fésűtartó														+			
petróleumlámpa												+					
akasztós kis tükör													+				
családi fényképek (12 db)																	
macskatányér, cseréptányér				+													+

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
kaszni:																	
porcelántál, paprikásostál							+										
porcelántál, paprikásostál							+										
bádogtál, levesestál															+		
porcelántányér (2 db)							+										
porcelán bögre							+										
tejfölös bögre			+														
bádog cukortartó (2 db)																+	
vekkeróra													+				
tejszűrő, bádogszűrő													+				
borospohár (10 db)															+		
kanál (28 db)													+				
kés (20 db)													+				
villa (20 db)													+				
ágyon:																	
férfi kalap											+						
trózsák													+				
rongypokróc											+			+			
lepedő													+				
dunna							+										
párna							+										
ágyterítő			+														
díszpárna													+				
vaságyon:																	
trózsák													+				
rongypokróc											+			+			
lepedő													+				
párna						+								+			
takaró, lópokróc (2 db)											+						
kötött női kabát (2 db)													+				
telepes rádió													+				
női papucs												+					
virágserép (4 db muskátli és karácsonyi kaktusz)											+						
vászonfüggöny (2 db)														+			

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
2. <i>konyha, csávásos konyha</i>																	
asztal											+						
szék (zöld festésű)			+														
szék (zöld festésű)				+													
kaszni		+															
kecskelábú kis asztal			+														
korsóálló (beépített)			+														
kis zsíros bödön								+									
zománcos lábas (6 l-es)								+									
zománcos lábas (6 l-es)												+					
zománcos lábas (5 l-es)												+					
zománcos lábas (4 l)												+					
zománcos lábas (2 l)												+					
zománcos lábas (2 l)												+	+				
levesestál (porcelán)				+													
paprikásbögre (cserép)			+														
zománcos fazék, <i>bürgefejő</i>								+									
nagy, zománcos vājling (30 l)								+									
kis zománcos vājling (3 l)																+	
tésztašűrő (cserép)			+														
tésztašűrő (cserép)											+						
tésztašűrő (alumínium)												+					
fejő (alumínium)													+				
műanyag gyümölcsöstál												+					
szita, lisztszita											+						
dáraszita																	
tarhonyarosta								+									
tarhonyarosta				+				+									
levesestál								+									
kanalas																+	
zománcos merőkanál													+				
palacsintasütő													+				
szakajtókosár				+													
sarkos tepsi (3 db)											+						
fakanál, hurkás kanál			+														
kovászkeverő			+														
lekvárkeverő (2 db)																+	*
húzós kiló				+													

* keresztfiuk
csinálta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
4. <i>kamra, korábban kispince</i>																	
ászok (gerenda, 2 db)			+														
nyárfateknő, mosóteknő			+														
nyárfateknő				+													
káposztáskád				+													
fa sőtartó			+														
bádog zsirosbödön			+														
öntöttvas lábas, kaszroj (2 db)				+													
kanalas		+															
bádog köcsög (2 db)													+				
zománcos köcsög (2 db)													+				
zománcos fazék							+										
szijnyakló											+						
kötéllyakló											+						
rámás fűrész				+													
permetes férfiöltözet (2 db)											+						
rossz nadrág (madárijesztőnek)													+				
rossz kabát														+			
(madárijesztőnek)															+		
rossz gumicsizma (1 pár)												+					
rossz férfi bakancs (3 pár)													+				
petróleumlámpás												+					
viharlámpa												+					
kötött üveg (petróleumos													+				
<i>kotla</i>)																	
rostakéreg				+													
szitakéreg				+													
alumínium kulacs																+	

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
ünnepelő öltözet (pantallós)											+	*						* kisteleki vásáron
ünnepelő öltözet (pantallós)											+		+					
ünnepelő csizmanadrág											+							
nagykabát, téli kabát (2 db)													+					
ünnepelő kalap											+							
báránybőr <i>sipka</i> (2 db)											+							
férfi ing (13 db)													+					
gatya (9 db)													+					
kötött kabát													+					
ünnepelő cipő													+					
férfi papucs											+							
asztalterítő (gyári, mintás)													+					
szőnyeg (4 db)													+					
csillár													+					
2. konyha, nagykonyha																		
takaréktűzhely													+					
hordozható cserépkályha													+					
ágy										+								
heverő											+							
asztal			+															
nyári pad														+				
konyhaszekrény													+					
falfogas												+						
feszület											+							
szentkép (3 db) keretben																	+	
házi áldás																	+	
falvédő (2 db)											+							
csillár													+					
villanyvasaló													+					
ágyon:																		
trózsák													+					
lepedő													+					
párna													+					
dunna																		
ágyterítő																	+	
színes gypjútakaró											+							

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
díszpárna															+		
konyhaszekrényben:																	
porcelántányér (23 db)							+										
porcelántál, paprikástál (3 db)							+										
zománcos bádogtál (3 db)															+	*	
üveg vizeskancsó															+		
füles vizespohár			+										+				
literes bádogedény													+				
öt decis bádogedény													+				
szakajtóruha (3 db)													+				
szövött asztalterítő			+										+				
szövött asztalterítő															+		
törülköző (8 db)													+				
lepedő (2 db)						+							+				
lepedő (2 db)													+				
kézi táska													+				
imakönyv											+						
olvasó, rózsafűzér (3 db)											+						
3. kamra																	
karospad			+														
asztal			+														
polc, stélázi										+							
káposztás dézsa										+							
hordó (300 l-es)										+							
hordó (147 l-es)				+													
hordó (60 l-es)										+							
hordó (55 l-es)										+							
hordó (25 l-es)										+							
hordó (13 l-es)										+							
szőlődaráló									+								
borszűrő kád, <i>kadarkás kád</i>									+								
lopótök														+			
üveg borszívó, „lopó”													+				
hússzózó dézsa										+							
zománcos zsírosbödön (18 l)							+										

* névnapjára
kapta P. P-né

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
zománcos zsírosbödön (20 l)												+					
húsvágó tőke				+													
húsdaráló													+				
húsdaráló												+					
cseréptál				+													
zománcos nagytál			+														
nyárfateknő (kenyérdagasztó)				+													
nyárfateknő (kenyérdagasztó)				+													
nyárfateknő (belesteknő)											+						
nyárfateknő (hurkás tekő)											+						
sütőlapát											+						
sütőlapát											+						
kerek tepsi			+														
sarkos tepsi (3 db)											+						
szakajtókosár			+														
szakajtókosár														+			
garaboly															+		
garaboly															+		
																	* helybeli kaskötő készíttette
zománcos vajling													+				
zománcos vödör													+				
zománcos vizeskanna															+		
zsák				+													
kaszakő											+	*					
																	* kisteleki vásárban
tokmány (bádóg)											+						
metszőolló											+		+				
kis csákány											+						
keményszárú (vőlegény)																	
csizma					+												
puhaszárú csizma												+					
alumínium kanna (3 l)													+				
borszűrő tölcser (kabaktök)														+			
kuka (3 db)														+			
hústartó rúd														+			
bekötött üveg (5 db)												+					
szódásüveg (5 db)												+					
gyümölcsös láda (10 db)										+	*						
																	* Forráskúton csináltatta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
befőttes üveg (16 db)																	+
paradicsomos üveg (20 db)																	+
4. ereszlet																	
pad			+														
kecskelábú asztal										+							
menyasszonyi láda			+*														
szentkép (3 db)																+	
öntöttvas tűzhely													+				
szerszámos láda			+														
tótgaboly			+														
szakajtókosár														+			
szőlőprés									+								
pörnyehúzó (vagy <i>szérvonyó</i>)														+			
tetőverő fűrkő				+										+			
kukoricahasító														+			
kukoricadaráló													+	*			
szalmakötélhajtó														+			
kisszék														+			
kerékpár														+			
kannatartó (kerékpárra, 2 db)														+			
szőlősláda (10 db)										+	*	+					
kasza (4 db) nyél nélkül														+			
nádvágó kasza																	
sarló				+													
kuka, marokverő (2 db)																	
5. padlás																	
festett fogas			+*														
nyárfateknő				+													
póvályos			+														
vászonfazék, „szármásfazék”			+														
cseréptál, nagytál			+														

* P. P-né déd-
anyja kapta
* búcsúkor
kapták

Kisteleken
* vette

* Forráskúton
csináltatta

* P. P-né déd-
anyjáé volt
datált: 1867

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
vajas fazék			+														
öntöttvas lábas, kaszroj			+														
kabaktök (2 db)			+														
tótgaboly			+														
kolbásztöltő			+														
famozsár			+														
lekváros szilke (2 db)											+						
tejesköcsög (9 db)				+													
vizes köcsög				+													
lekváros fazék											+						
bádog zsírosbödön				+													
olajos köcsög			+														
csöcsös korsó				+													
bádogfazék, mosófazék													+				
rézüst			+														
vasüst												+					
„tűróaggató”				+													
lószerszám				+													
lószerszám											+						
szakajtókosár (5 db)														+			
szakajtókosár (5 db)										+							
permetező				+													
rézgálicos fahordó													+				
bádogfejő													+				
zománcos nagyfazék				+													
zsák (15 db)											+		+				
nyárfateknő, sózóteknő			+														
kenyérkosár (3 db)			+														
falapát											+						
cserép bili			+														
ajtóvasalás				+													
rámásfűrész				+													
régi ablakkeret (2 db)			+														
ablaktábla (deszka, 2 db)			+														
vászonzacskó, <i>tarhonyás acskó</i>														+			
horogfárol függő rúd (3 db)														+			
<i>kuka</i> (szelemenről lógó akasztó), 2 db														+			

* is-is

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
6. <i>kocsiszín, szín</i>																	
lőcsőkocsi				+													
kapcsos ülés				+													
féderes kocsiülés				+													
eke, <i>fagöröndős</i>									+								
eketaliga									+								
járom				+													
ládás, v. trágyahordó talicska											+						
rossz talicska				+													
<i>sorompó</i> — szénatartó rács				+													
utaló				+													
bak (asztal alá, 4 db)				+													
ágyvég (2 db)				+													
bádogg disznóvályú											+						
kapa													+				
jászol			+														
vendégoldal				+													
<i>birkasarampó</i>										+							
fejőszék														+			
tehénvakaró (3 db)												+					
vasvilla												+					
répareszelő													+				
takarmányos kas											+						
bádoggvödör												+					
nyírfasöprű													+				
ciroksöprű (2 db)													+				
Tanyaudvar, az épületek mögött																	
létra, <i>taroglya</i> (2 db)				+													
hosszú létra, <i>taroglya</i>														+			
fűrészelő bak														+			
tragacs, trágyahordó talicska										+							
szénakaparó gereblye											+						
szénahúzó horog													+				
kisgereblye											+						
hitvány kapa (sárkésítéshez)													+				
ágy				+													

Szatymaz III. kerület 269. sz. tanya

Tulajdonosa Csányi Antal (sz. 1905) és felesége, Szőke Erzsébet (sz. 1900), mindketten Szeged-felsőtanyai szegényparaszt család ivadéakai. Csányi Antal a Gajgonya 31. számú tanyán született, ahol apjának 4,5 lánccs örkföldje volt. Kilencen voltak testvérek. Szőke Erzsébet apja a szatymazi *Ádokhegy*ben volt császár, tehát földnélküli, házatlan zsellérember és 1911-ben — hosszú évek után — szerzett 1 holdat a szomszédos dorozsmai határban, *Lápastó* dűlőben.

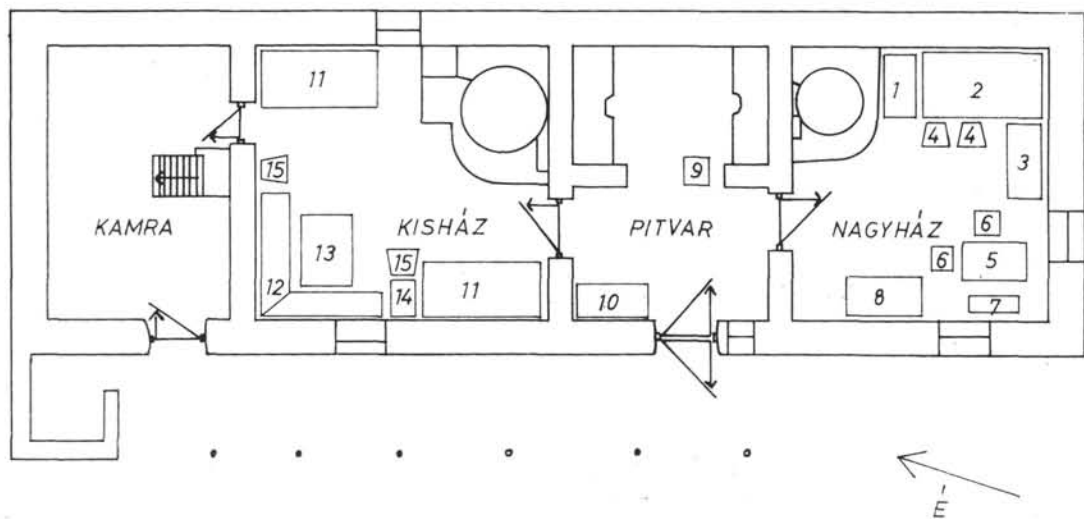
1950 előtti tanyaszám: Szatymazi kapitányság 210. Közelebből: *Makraszéken* a *Neszürjhegyi dűlő*ben fekszik, Szeged városától közúton 21 km-re, Szatymaztól 4 km-re.

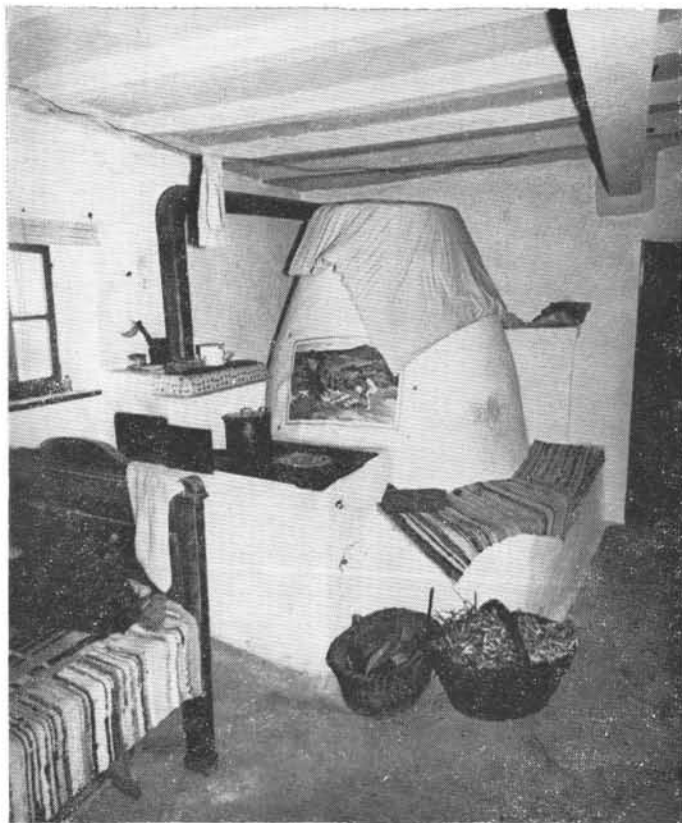
7. Lakóház (Szatymaz III. 269.)

A század elején a tanya Szűcs Imre gazda tulajdona volt, akitől 2 hold földet Etel lányára szállt, apai jussként. Szűcs Etel, férjezett Frank Jánosné családjával Baktóban, feketeföldön élt és a homoki tanyát — a vele örökölt földdel — kiadta házatlan szegényparaszt családnak. Így kerültek a tanyára *lakónak* Szőke Erzsébeték 1912-ben. Munkálták a tanyához tartozó 2 hold földet: fél hold szőlőnek csak a munkája volt az övék, termése mind a gazdáé, másfél hold gabona- és kukoricaföld termését felezték. Szőke Erzsébet apja napszámba járt, még kubikolást is vállalt.

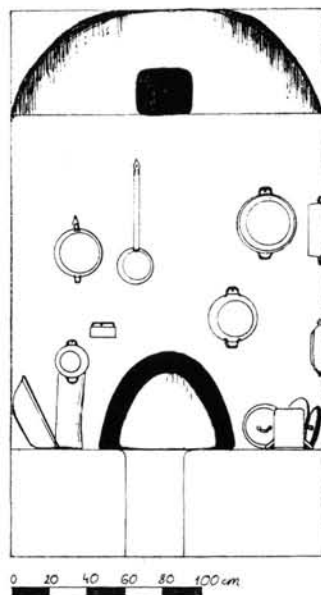
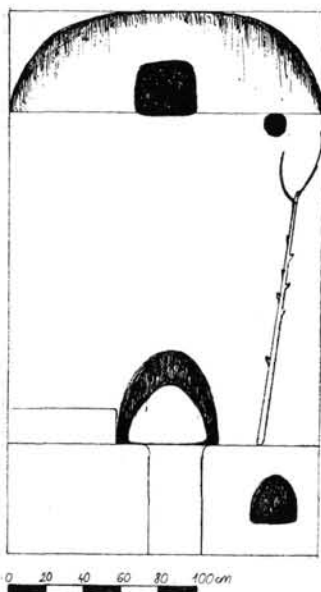
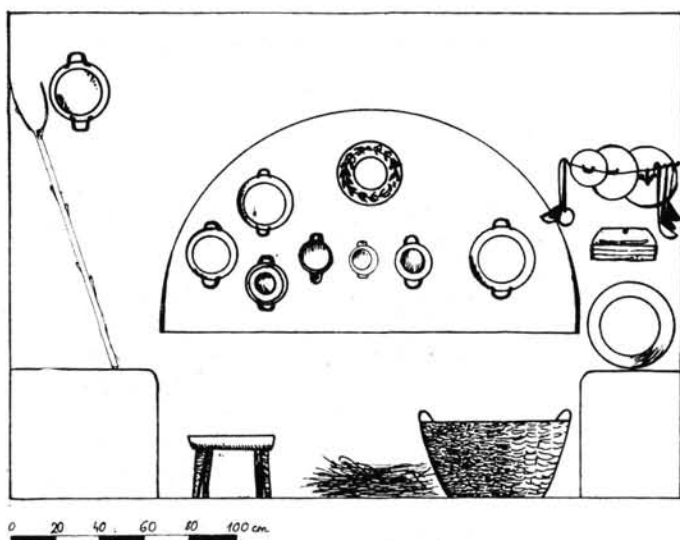
Visszaemlékezések szerint a tanya eredetileg ház-pitvar-tagolású volt. Amikor Szőke Erzsébet családjá idekerült, már négy osztatú: *nagyház*-*pitvar*-*kisház*-kamra beosztású lakóházba költözött, amely azóta szinte semmit nem változott (7—8. kép). A szabad kéményű pitvarból nyíló *nagyház*ban és *kisház*ban ma is megvan a sárkémence és sajátos, hogy a kamrának — ahová a kisházból és az eresz alól is nyílik ajtó — ma sincs ablaka. A ház fala vályog, nyeregetetős, tetőszerkezete szelemen-

8. A lakóház alaprajza (Szatymaz III. 269.)

9. A kemence mellé rakott tűzhely

10—11—12. A szabadkéményes pitvar három nézetben

gerendás, födele nád. Elején ugyanaz a hat faoszlopon nyugvó, cseréptetős ereszet húzódik, ami a század elején megvolt. Csupán a tüzelőberendezés alakult: az első világháború után a kisházbeli kemence mellé vályogból rakott tűzhelyet készítettek s ezzel a főzés a nyitott kéményű pitvarból a szobába került. (9. kép.) A pitvar korábbi berendezése (10—11—12. kép) azonban szinte napjainkig érintetlen maradt, csak négy éve vásároltak zománcozott vastűzhelyet, amit Csányiné nyáron használ — úgy, hogy a füstöt csövön a nyitott kémény kürtőjébe vezeti.

13. Istálló — szín — disznóól: (Szatymaz III. 269.)

Az egy földel alá épült istálló, szín és disznóól a század elején épült. (13. kép) Egy másik, a lakóházra merőlegesen fekvő melléképületet Csányiék elbontottak, mert nem volt szükségük rá.

1927. február 2-án volt Csányi Antal és Szőke Erzsébet esküvője. A vőlegény egy öltözet munkaruhán, lábbelin, pár darab fehérneműn kívül semmit nem vitt a házasságba. Évek múlva, mikor osztozkodásra került sor, 400 négyszögöl földet örökölt, de felé sem ment, mert — mint mondja — „többe került volna, mint amenyit ért...”

Szőke Erzsébet egyedül nevelkedett föl, mivel testvérei csecsemőkorban elhaltak. Így a tanyán az idős szülők és a fiatal házasok éltek együtt. 1929-ben meghalt Szőke Erzsébet apja. Pár év múlva a fiatalok eladták a dorozsmai 1 holdat és 1936-ban megvették a tanyát s a mellette elterülő 2 hold földet 2200 pengőért. Bankkölcsönt vettek föl, amit 1942-ben törlesztettek le. Házasságuk 15. évében magukéna mondhatták a volt lakótanyát és a 2 hold földet, melyen annyit verejtékeztek. „*Ez csakugyan nem juss, hanem tíz körmivel sződte az embőr lánya össze*” — mondja Csányiné. (14. kép.)

Gazdasági felszerelésük, igás állatuk nem volt, ezért szántani, boronálni, trágyát hordani stb. a kocsis-lovas tanyaszomszédokat hívták el, akiknek a munkáját Csányi Antal gyalognapszámmal dolgozta le. Évekig eljárt részes aratónak is.

Egy lányuk született, aki családjával Szatymazon él. 1960-ban Csányi Antal 2 hold földdel belépett a termelőszövetkezetbe. 1971 óta nyugdíjas szövetkezeti tag, 1 hold háztáji földet művel, ezen kívül meghatározott térítésért használja a tanya melletti 800 négyszögöl szőlőt.

Felesége a legutóbbi évekig gyakran vitt szőlőt, gyümölcsöt, tojást a szegedi hetipiacra. Leginkább a piaci eladásból származott a pénzbevételeik.

Az állatállomány 1975 nyarán: 1 kecske, 2 disznó, 18 tyúk, 2 kutya, 3 macska.

Szatymaz III. 269. sz. tanya leltára

Lakóház

a tárgy neve	örökség				hozomány		nász- ajándék		vásárlás, szerzemény					saját készítés	ajándék	egyéb	megjegyzés
	férj		asszony						boltban								
	nagyszüleitől	szüleitől	nagyszüleitől	szüleitől	férj	asszony	férj ága	asszony ága	helyben, kéz alatt	helyi iparos, specialista	vásárban, más faluban	helyben	városban, más faluban				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13				
1. <i>nagyház, tisztaszoba</i>																	
ág			+	+													
sublót																	
asztal			+						+								
szék, támlásszék								+									
szék, támlásszék								+									
fűrott lábú szék				+													
szekrény, <i>sifonér</i>									+								
pipatartó				+													
rozsos láda				+													
nagy szentkép (5 db)				+													
kis szentkép (11 db)				+													
falitükör				+							+						
házi áldás											+						
szentelt gyertya (2 db)											+						
szenteltvíztartó											+						
cseréptál, nagytál											+						
cseréptál, nagytál											+						
cserépfazék, vászonfazék				+							+						
cserépfazék, vászonfazék				+							+						
szilke, lekváros szilke				+							+						
vajas fazék				+							+						
korsó, butykoskorsó																	
szita													+				

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
kenyérkosár														+			
zománcos fazék													+				
zománcos vödör											+						
zománcos mosdótál												+					
keményszárú csizma											+						
zsírosbödön (25 l)													+				
bekötött üveg (2 db)													+				
befőttes üveg (28 db)													+				
tűtartó doboz											+						
virágcserep (6 db)											+						
görbebot																+	
ágyon: rongypokróc											+						
paplan													+				
párna (4 db)						+											
párna (2 db)													+				
dunna						+											
ágyterítő													+				
sublótton:																	
porcelán feszület				+													
keménycserép bögre (2 db)																+	*
porcelán bögre (2 db)																+	*
porcelán bögre (2 db)																+	*
festett üvegpohár (2 db)																+	*
porcelán emléktárgy																+	
üveg palack													+				
Szent Antal (porcelán tárgy)											+						
Mária (porcelán tárgy)											+						
porcelán tányér (6 db)								+									
füles üvegpohár																+	
borospohár (6 db)													+				
pálinkás pohár (3 db)				+													
üveg váza (3 db)											+						

* Cs. A-né lány-
korában
legénytől
kapta, mint
búcsúfiát

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
öntöttvas fazék				+													
zománcos kislábas													+				
zománcos nagyfazék													+				
alumínium fazék													+				
zománcos vājling													+				
zománcos nagy vājling													+				
zománcos tésztaszűrő													+				
zománcos bádógtál (6 db)													+				
zománcos fedő (9 db)													+				
palacsintasütő													+				
tökszelő													+				
zománcos merőkanál (3 db)													+				
kc. négyceserép sőtartó				+													
kanalas (fahasítékból)													+				
mosdótál													+				
piszkafa														+			
pörnyevonó														+			
sütőlapát				+													
zománcos tűzhely													+				
téosztavágó deszka														+			
<i>a pitvar előterében:</i>																	
kaszni:																	
cseréptányér				+													
porcelántányér (6 db)								+									
zománcos fazék (6 db)								+									
bádógtepsi (4 db)				+													
bádógtepsi (4 db)													+				
porcelántányér (3 db)													+				
liszttartó													+				
vasaló				+													
nagykés (2 db)													+				
falon:																	
cseréptál (3 db)				+													
keménycserép tányér			+														
keménycserép tányér (15 db)				+													
porcelántányér (2 db)				+													

* régi almáriumból csinálták

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
levesestál (keménycserép 4 db)				+													
petróleumlámpa												+					
kisszék (fűrott lábú)														+			
kisszék (fűrott lábú)														+			
hokedli										+							
bádog locsoló													+				
lábtörölő (csuhé)														+			
3. kisház, lakószoba																	
ágy			+														
ágy									+								
sarokpad				+													
asztal				+													
szék				+													
szék				+													
láda, szerszámos láda			+														
hokedli										+							
kisszék (3 db)				+													
kisszék														+			
sámlia										+							
falióra				+													
feszület											+						
szentkép (4 db)									+								
családi fényképek (8 db)																	
szentkép															+		
petróleumlámpa (talpas)														+			
kis tükör														+			
szalmazsák, trózsák											+						
szalmazsák, trózsák											+						
rongypokróc											+						
rongypokróc											+						
párna (3 db)												+					
paplan (2 db)													+				
flaneltakaró													+				
törülköző													+				
söprű														+			
kas, tüzelőkas										+	*						

* kaskötő csinál-
ta feléből, a vesz-
szőt Cs. A. adta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
férfi télikabát									+								
női gumicipő, sárcipő												+					
báránybőr sipka (igen használt)											+						
férfi papucs (1 pár)											+						
női papucs											+						
cipő (2 pár)													+				
bakancs												+					
gumicsizma (1 pár)												+					
bicska (5 db)											+						
fésűtartó doboz														+			
fésű (2 db)											+						
kis cseréptál, macskatál											+						
viaszosvászon asztalterítő													+				
csizmahúzó				+									+				
fogas													+				
rongyszőnyeg a padkára (2 db)																	
4. kamra																	
búzásláda, búzáshambár (5 q)				+													
árpásláda (2,5 q)				+													
hordó (100 l-es)										+							
hordó (50 l-es)										+							
hordó (50 l-es)										+							
hordó (50 l-es)										+							
hússzózó dézsa, nagy dézsa										+							
nyárfateknő, gyúroteknő				+													
mosóteknő, deszkateknő											+						
kis dézsa										+							
kis dézsa (2 db)											+						
nagy vesszőkosár, kas				+													
favödör (2 db)												+					
zsák (8 db)												+					
zsírosbödön (bádog)				+													
almás láda (15 db)										+	*						
gyékényszatyor (2 db)												+					
csuhészatyor (3 db)														+	*		

* dorozsmai
földön
csináltatta

* lányuk fonta

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
véső (2 db)				+													
harapófogó (3 db)				+													
csipőfogó (4 db)				+													
kalapács (2 db)				+													
ráspoly (6 db)				+													
kis rámás fűrész				+													
rókafarkú fűrész												+					
kétkézvonó													+	*			
nyakló, kubikos nyakló (2 db)				+													
papucs kaptafa (1 pár)				+													
szalmakötélsodró														+			
uborkaszelő				+													
kis deszkateknő, mosóteknő											+						
falipolc:														+			
zománcozás lábas													+				
bádogtányér													+				
fél literes üveg (15 db)													+				
kapanyél											+						
ciroksőprű											+						
egérfogó											+						
őszibarack sablon													+				
5. <i>kucikluk</i>																	
szőlőprés													+				
kukoricadaráló													+				
nagykas										+							
fűrott lábú pad, lóca														+			
kasza																	
nyitóka													+				
kapa (3 db)														+			
ásó (2 db)														+			
vasvilla				+										+			
vasvilla														+			
sőprű											+						

* nyelét maga
faragta ki

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
6. ereszet alja, gang alja																	
szárító, gyümölcsszárító kosár (3 db)										+							
tótgaboly				+													
nádvágó										+							
kis kerti kapa				+													
kaszakés														+			
kaszahögy														+			
takaró, kaszatakaró (vessző)														+			
simító kanál (2 db)																	
fűrő, palántaültető											+						
virágtartó kosárka (5 db)											+						
kiskés (2 db)											+						
7. padlás																	
nagy kas (10 db)										+							
kis kas (4 db)										+							
garaboly (8 db)										+							
hordó (50 l-es)				+													
hordó (13 l-es)				+													
szakajtó (2 db)				+													
szakajtó (7 db)				+													
gyékényszatyor											+						
tetőverő furkó				+													
tetőverő furkó																	
lapicka (nádtető javításhoz) 3 db																	
tetővarrótü										+							
szőlőmetszőkés (2 db)				+													
kiskacor (répaszedő)				+													
csákány				+													
sarló														+			
dohányvágó				+													
permetező												+					
nyárfateknő, beles teknő															+		
cseréptál, első tál				+													
cseréptál				+													
zománcos üst													+				
bádogvödör													+				

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
bádoglocsoló												+					
nyitókap													+				
karasoló													+				
kaloda nádtető készítéshez (2 db)														+			
gumicsizma (1 pár)												+					
hitvány csizmaszár (1 pár)											+						
kenderzsák (2 db)											+						
<i>húspadlás</i> (léccel elrekesztve)																	
fűzfateknő			+														
székláb				+													
cseréptál				+													
vászonfazék, főzőfazék (2 db)				+													
lekváros fazék											+						
szilke											+						
tejes köcsög				+							+						
tejes köcsög											+						
vizeskorsó											+						
csobolyó																+	
tölcsér, lopótökből (2 db)														+			
garaboly (5 db)										+					+		
szakajtó (4 db)														+			
szalonnatartó rács														+			
szövöttgyékény											+						
csuhé lábtörlő										+							
petróleumlámpa												+					
ciroksöprű (4 db)														+			
paradicsomos, befőttes üveg (44 db)																+	

M e l l é k é p ű l e t

1. istálló

faragószék
locsolószék
kékköves hordó
vashordó
nyárfateknő, mosóteknő
nagykas

				+													
														+			
										+							
											+						
										+							

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
kis kas										+							
tehénvakaró										+							
kerti söprű														+			
meszelő (2 db)											+						
kaszahögy														+			
műanyagvödör													+				
2. szin																	
szőlőültető fűró				+													
ládás talicska																	
tragacs v. saroglys talicska														+	*		
locsolószer											+	+		+			
két ágú létra																	
rámás fűrés				+													
fűréselő bak																	
fahasító fűrkő																	
kalodás söprű												+		+			
meszelő (2 db)														+			
3. dísznől																	
vasbádóg vályú											+						
Az épületek mögött																	
létra, taroglya (2 db)														+			
tyúklétra														+			
székláb														+			
utaló														+			
öl (mérték)														+			
kéménytisztító														+			
hordóabroncs (12 db)														+			
gyümölcszedő gamó										+				+			

* kováccsal
vasaltatta

ELEMZÉS, KÖVETKEZTETÉSEK

Szembeötlő, hogy a tárgyállomány mennyisége tükörképe a korábbi (s máig ható) vagyoni helyzetnek: legtöbb tárgy a volt gazdatanyán található (996 db), kevesebb a kisparaszt tanyán (740) és legkevesebb a törpebirtokossá vált szegényparaszt tanyáján (630). Ez előzetes várákozásunkat igazolta. Azt is természetesnek kell tartanunk, hogy a jelzett szempontok szerint kiválasztott tanyák tárgyállománya eredetét tekintve eléggé heterogén: őrzi az elődök tárgyi hagyatékát, de egyben magán viseli korunk gazdasági-társadalmi-kulturális változásainak nyomait. Vegyük most előbb vizsgálóra, hogy a használat helye, módja szerint milyen tárgy csoportok határolhatók körül a három tanyán.

	Nagy Antal <i>Röszke III.</i> 304.	Paragi Péter <i>Szatymaz III.</i> 122.	Csányi Antal <i>Szatymaz III.</i> 269.
1. bútorok	47	41	27
2. egyéb házberendezés, személyes tárgyak	43	89	76
3. edények, a főzés-sütés eszközei	361	196	143
4. tárolás—raktározás—tartósítás eszközei	101	110	69
5. ruházkodás tárgyai	170	109	66
6. ágynemű, egyéb textil	93	51	47
7. földművelés, szőlőmunka eszközei	40	31	48
8. állattartás eszközei	53	28	7
9. ház, ház körüli munka eszközei	37	29	29
10. barkácsolás, nádazás eszközei	—	—	45
11. piacozás, szállítás eszközei	45	39	63
12. egyéb tárgyak	6	17	10
Összesen:	996 db	740 db	630 db

A Nagy- és Paragi-tanyán, ahol több lakóhelyiség van, mint Csányiéknál, természetesen több bútordarab található. A volt kisparaszt és a gazda bútorkészletének száma alig különbözik, csupán a bútorok származását nézve mutatkozik lényeges különbség. A gazdatanyán 47 bútor közül 21 az asszony hozománya és 12 örökség — míg Paragiéknál 41 bútor közül csupán 7 hozomány és 24 jutott örökségül a házastársakra.

A gazdatanya felszereltsége az edények, a ruhadarabok, az ágynemű és egyéb textíliák valamint az állattartási eszközök számában múlja fölül lényegesen a másik két tanya ellátottságát. Különösen a két szélső pólus: a volt gazda és a szegényparaszt-család ellátottsága között van nagy különbség e tárgycsoportokban. A gazdaházaspár ruhadarabjainak száma közel háromszorosa, ágyneműje kétszerese, edényegyüttese két és félszerese a szegényparaszténak. Az állattartást szolgáló eszközök száma a Nagy-tanyán természetesen többszöröse Csányiéknak, akik sosem tudtak nagyjóságot tartani, csupán kecskéjük, disznajuk, rendszerint két kotlóaljnyi baromfiállományuk volt — és van ma is. A kisparaszt-család ellátottsága e tárgycsoportokban a szegényparasztéhoz áll közelebb, némileg meghaladva azt.

Szembeötlő, hogy a földművelés, a szőlőbeli és a kerti munka eszközeinek állománya közel egyező, sőt a Csányi-tanyán több származás található, mint a két tehetősebb paraszt tanyáján. Ez azonban főleg annak a folyamán, hogy

az 1960. évi átszervezés után a termelősövetkezetek összeírták és átvették a belépő gazdák nagyobb termelőeszközeit. A Nagy-tanyán még a téesz-szervezés előtt csökkent a gazdasági eszközeik, amikor Nagy Antal bátyja felesége szüleihez költözött és a szerszámokat megosztották egymás közt.

14. A Csányi-házaspár a nagyházban

Csányi Antaléknál több a piacozást, szállítást szolgáló tárgy (kosár, garaboly) is, mint a másik két tanyán. Ez azzal magyarázható, hogy ők jelentős tartalékállományt halmoztak föl ebből a tárgyféleségből. Készletük meghaladja szükségleteiket, hiszen 12 db *nagykasra*, 18 garabolyra nem volt szükségük egyszerre, még szüret idején sem. Csányi Antal ezekből a tárgyakkól, melyek egy közeli *kaskötő*, tehát paraszt specialista készítményei, egyszerűen többet halmozott föl a szükségesnél, ami — mint látni fogjuk — másban is jellemző rá.

A barkácsoló, nádazó eszközök nagy részét Csányi *ipától* (apósától) örökölte, aki nem csupán magának, hanem a szomszéd gazdáknak is készített kisebb faeszközöket, fúrott lábú székeket, szerszámnyelet, értett a kas- és szakajtó-kötéshez, a

tető nádazásához. Csányi Antal használta apósa eszközeit, de szűkös helyzete rá is kényszerítette, hogy sok mindent maga megcsináljon. Nagy Antal és Paragi Péter is készített saját szükségletre különféle tárgyakat (kisszék, létra stb), de nem voltak speciális eszközeik, hanem a favágás, -aprítás szerszámaikat (fűrész, fejszét, kisbaltát) használták erre a célra is.

A táblázat rendszerét követve először az egyes családok örökségének megosztását elemezzük:

	Nagy Antal	Paragi Péter	Csányi Antal
férj öröksége	77	2	—
asszony öröksége	24	147	130
	101	149	130

Az örökül maradt tárgyak részaránya a gazdacsaládban 1/10 rész, míg a kisparaszt és szegényparaszt családban 1/5 rész (20 %). Motiválja ezt a tényt, hogy a gazdacsaládban három testvér között szétosztották a gazdasági felszerelést, bútorokat stb., ezzel szemben Paraginé Kovács Katalinnak anyai jussán kevésbé kellett osztoznia három testvérel, Szőke Erzsébet pedig egyedül nevelkedett föl a családban — így rájuk eleve több tárgy maradhatott szüleiktől. Emellett számításba kell vennünk, hogy Nagy Antaléknak jobban módjuk volt kicserélni a régi, elhasználódott tárgyakat. Nagy Antal mondja a szüleitől maradt bútorokra: „*A javát elvitte a húgom, a rissze-rossza mög ittmaradt, szétvertük mög szétmönt magátúl, mögötte a szű.*” Csányi Antalék viszont a szülők rozoga, szuvas almáriumát nem dobták ki, hanem aztalostmesterrel konyhakasztit és két hokedlit készítették belőle.

A házastársak közül az örökölt számottevő arányban tárgyakat, aki helyben maradt. Általános, hogy a legény vitte szülei házába a menyasszonyt, ahogy Nagy Antaléknál történt. Nagyné Hegyesi Irén is örökölt ingóságokat — bútort, szőlőprést, szőlődarálót, hordókat stb. —, de azokat csak szülei halála után kapta meg, amikor *osztályra ment* a vagyon. Nagy Antal szerint a régi öregek mondása: „*Asszonyjuss, az fuss*” — vagyis nem becsülték, amit az asszony örökölt. A ma élő nemzedékről ez már nem mondható el. Föltűnő, hogy a Paragi-tanyán a kisparaszt családból származó férjnek csak 2 db öröksége van. Ezt részben magyarázza, hogy Paragi Péter apjának balástya-kapitánysági gazdasága második felesége és a mostohagyermek miatt megingott.

Milyen tárgyakat örökölt a három család?

	Nagy Antal és felesége	Paragi Péter és felesége	Csányi Antalné
edény, konyhaeszköz	36	37	50
tárolás, raktározás eszközei	25	29	14
bútor	12	24	13
házfelszerelési tárgy	4	25	8
földművelési eszköz	11	4	10
állattartási eszköz	5	7	1
házi, ház körüli munkaeszköz	2	11	3
textilféle, ágynemű	4	5	—
ruhadarab	1	—	—
piacozás, szállítás eszközei	1	7	4
barkácsolás, nádmunka eszközei	—	—	27
	101 db	149 db	130 db

Mindhárom házaspár konyhaedényből, kamrabeli eszközökből örökölt legtöbbet, illetőleg ezek bizonyultak hosszú évek múltán is legmaradandóbbnak. Nem véletlen, hogy a Csányi-tanyán őrződött meg napjainkra a legtöbb régi edényféleség, hiszen itt a ház tüzelőberendezése a századforduló óta alig változott: megvan a pitvarban a szabadkémény, a *kisház*ban rakott tűzhely a kemence padkáján (143. old.), a négy éve vásárolt takaréktűzhely pedig a megszokott edényegyütttest még nem alakította át. A Csányi-tanyán 1974-ben még 22 db cserépedényt találtunk (nem számítva a pitvar bolthajtásaira kiakasztott 16 db rózsás keménycserep tányért!), s ebből 15 db az asszony öröksége.

Am az örökölt tárgyak aránya a három tanya bútorkészletében a legmagasabb. Paragiéknál 41 bútor közül 24, Csányiéknál 27 közül 13, Nagyéknál 47 közül 12 darab az örökség. Az arány elsősorban a társadalmi rétegződéssel mutat összefüggést: úgy látszik, a kisebb vagyónú parasztcsalád több bútordarabot őriz elődei hagyatékából és azokat tovább örökíti nemzedékről-nemzedékre, mint a módos családok. Csányiék pl. férjhezmenő lányuknak adtak olyan asztalt, amit az asszony szüleitől jussolt.

Igyekeztünk megkülönböztetni, mely tárgyak szálltak örökségül már adatközlelőink elődeire is. Meg kell vallani, hogy ezt nehéz, sok esetben reménytelen ma már kideríteni. A nagyobb házberendezési tárgyak — így a bútorok — „történetére” még csak emlékeznek, de a nagyszámú táplálkozási eszköz, edény, kamrabeli tárgy szüleiknél korábbi használatát alig ismerik. Egyedül Paraginé Kovács Katalintól kaptunk erre nézve jó fölvilágosításokat. Ez friss tárgyi emlékezetén kívül annak köszönhető, hogy esküvőjéig egy háztartásban volt anyai nagyanyjával, aki 1940-ben, 89. életévében hunyt el.

147 örökül hagyott tárgy közül 66 db nagyszüleié volt, 3 tárgy — 1 festett menyasszonyi láda, 1 festett tányéros fogas és 1 asztal — pedig még dédszüleitől maradt az utódokra. A ládát a fedett eresz alatt tartják, eredeti kék és virágcsokros festése erősen kopott, az asztal (*anyai nagyanyám jussasztala volt!*) átfestve használatban van a nagykonyhában, az ép festésű, 1867-től datált fogast¹⁹ a padláson találtuk, ahová kb. 30 éve került. E három bútordarab már a negyedik nemzedék életében tölti be némileg változott szerepét.

Tanulságos felsorolnunk a Paraginé nagyszüleitől hagyományozódó tárgyakat: bútorok (12 db)
sarokpad, 2 karospad, 2 pad (lóca), sublót, 2 asztal, kecskelábú asztal, szék, fali tükör, korszálló

házberendezési, -felszerelési tárgyak (11 db)
2 ablakkeret, 2 deszka ablaktábla, 3 szentkép keretben, sublóterítő, ágyterítő, asztalterítő, cserép bili

konyhaedények, táplálkozási eszközök (25 db)
2 *vászonfazék*, 2 cseréptál, cserép tésztaszűrő, paprikás bögre, tejfölös bögre, leveses tál, fa sőtartó, famozsár, kerek tepsi, öntöttvas lábas, rézüst, hurkás kanál, szakajtókosár, *székláb* kovászkavaró, 4 kenyérkosár, kolbásztöltő, 2 nyárfateknő (sózó-és mosóteknő), füles vizespohár

tároló és piacozó eszközök (11 db)
vajasfazék, olajosköcsög, bádog zsírosbödön, *póvályos*, 2 kabaktök, 2 tótgaraboly, szerszámos láda, 2 *ászok* gerenda

¹⁹ Ezt a tálasfogast — néhány cserépedénnyel együtt — megvásároltam a múzeum számára. A használaton kívül rekedt, ún. „marginális anyagra” vonatkozóan L.: *M, Maget* 1953.

állattartás (2 db) — 2 jászol

egyéb (5 db) — 4 szentelt gyertya, Mária-huszas

A bútorok két darabot kivéve régi helyükön vannak használatban, 1 karospadot és 1 asztalt pedig nem eredeti rendeltetése szerint, vagyis lakószobában, hanem a kamrában használnak, ahol mindkettőn kisebb eszközöket, befőttes üvegeket tartanak. A felsorolt edények, tároló eszközök nagy része ma is a háztartás „aktív” készletéhez tartozik, sőt használatban lévők a padlásra került cseréptárgyak, póvályosok is: különféle aprómagvakat tartanak bennük. Ilyenformán egy régebbi edény vagy kamrabeli tárgy padlásra kerülése nem mindig jelenti azt, hogy a tárgy használaton kívül rekedt — gyakran csak rendeltetése változott.

A hozomány és a nászajándék még inkább függvénye volt a család vagyoni helyzetének.

a hozomány tárgyai

	Nagy Antalné	Paragi Péterné	Csányi Antalné
bútor	21	7	—
egyéb házberendezés	1	—	—
ágynemű, egyéb textil	38	18	5
	60	25	5

Hegyesi Irén 1935-ben szegedi asztalosnál rendelt, polgári jellegű hálószoba-bútort (2 ágy, 2 szekrény, asztal, 4 szék, tükörasztal), konyhaszekrényt kapott hozományul és egy másik asztalt 6 székkal — Kovács Katalin 1936-ban 7 darab-ból álló hálószobabútort, Szőke Erzsébet 1927-ben bútort nem kapott. Természetes hogy a hozomány vászonneműi négy-öt évtized múltán már nincsenek meg hiánytalanul, ezért érdemes ideiktatnunk az egykori hozomány valamennyi ágyneműjét:

Hegyesi Iréné:	10 párna, 2 dunna, 2 rend huzat
Kovács Kataliné:	6 párna, 2 dunna, 4 rend huzat
Szőke Erzsébeté:	4 párna, 1 dunna, 1 rend huzat

a nászajándék tárgyai

	Nagy Antal és felesége	Paragi Péter és felesége	Csányi Antal és felesége
bútor	1	1	2
egyéb berendezés	6	—	—
edény	147	40	18
tárolás, raktározás	5	—	—
ruhadarab	6	—	—
	165 db	41 db	20 db

Gazdacsaládban a kiterjedt és tehető rokonság annyi edényt — porcelán-tányért, porcelán leveses-, paprikásos tálát, zománcos fazekat, lábast, bödönt, kannát — összehordott az új párnak, hogy efféle tárgyat azóta sem kellett vásárolniok. Ma, negyven év múlva is el tudnának látni a készlettel egy kisebb fajta lako-

dalmat. Nagy Antalné a legtöbb edényről ma is elősorolja, kitől, melyikük rokonától kapták nászajándékba.

Paraginé Kovács Katalinnak nem volt lakodalma, vagyis csak Balástyán, a völegény szülei tartottak *lagzit*, ezért kevesebb a nászajándéka a szokásosnál. Szőke Erzsébet megőrzött nászajándéka megfelel a család gazdasági-vagyoni helyzetének.

Kimutatás készült a három család tárgy- és eszközbeszerzéseinek megoszlásáról:

	Nagy Antal	Paragi Péter	Csányi Antal
helyi iparos, specialista készítette	64	54	77
vásáron, piacon, búcsún vette	96	94	135
helyi boltban vette	46	45	25
városi, más falubeli boltban vette	389	224	137

A táblázat többféle összevetésre alkalmat ad. Vizsgálatunk célja szemszögéből fontosnak ítéljük a vásáron- piacon-búcsúban és a városi boltban történő beszerzés összehasonlítását. A beszerzés hagyományos formái láthatóan mindhárom család életében fontosak voltak, de más-más mértékben. Míg Csányiék majdnem ugyanannyi tárgyat vettek vásárokon, piacon, búcsúban, mint Szegeden boltban, addig Paragiék városi boltban két és félszer, Nagyék háromszor többet vásároltak, mint vásáron, piacon, búcsúban. Ennek a magyarázata is eltérő anyagi helyzetükben kereshető, s csak annyit tehetünk még hozzá, hogy a szegedi *rongypiacon* egyedül Csányiék vásároltak, használt bútort és viseleti darabokat.

A helyi iparosok, specialisták — kádármester, kosárfonó, varrónő — szolgáltatásait közel egyező arányban vette igénybe a három házaspár. Bolt Nagy Antaléhoz esik legközelebb, a tanyához 300 méterre lévő nagyszéksői „népház”-ban, melyet az 1930-as években a gazdakör építtetett. Mégis kevés használati tárgyat vásároltak itt, akárcsak a másik két tanyai házaspár a hozzájuk 3-4 km-re eső Szatymaz boltjaiban. Az utóbbi években viszont emelkedik a helyi beszerzés aránya.

Mennyiségét tekintve elenyésző a község tanyáiról kéz alól történő vásárlás, de mivel szokásban van, számot kell adni róla. Csányi Antal 3 bútort, 1 öltözet ruhát és 2 ruhadarabot vásárolt a tehetősebb szomszédoktól, Paragi Péter szőlőprést és darálót, Nagy Antal kukoricamorzsolót vett hasonló módon.

Vizsgálatunk fényt derít a paraszti önellátás mértékére is. Közkeletű az a vélekedés, hogy a megbontatlan paraszt életforma keretei között, tőkés gazdasági, kereskedelmi hatásoktól érintetlen területeken parasztságunk sok tekintetben önellátó volt. Ez kisebb-nagyobb zárt közösségekről — hegyi falvakról, a vásárolzó kereskedők, iparosok útvonalaitól távol eső községekről — a 19. század közepe táján még elmondható, de később már aligha. A tájak, települések között élenkülő árucserre, a vasúti közlekedés egyre inkább bekapcsolta a termékek forgalmába a korábban elzárt vidékeket, helyiségeket is. A dél-alföldi városok parasztsága — főleg a 19. század elejétől — sok más tájat megelőzve kilépett a viszonylagos táji önellátás világából. (L. öltözködési, lakásberendezési kultúráját.) A városból kirajzó tanyai nép sem élt gazdasági elszigeteltségben, mivel rendszeresen fölkereste anyavárosát, különösen az árutermelő földtulajdonos réteg. Milyen fokú önellátással számolhatunk akkor az 1930-as évektől fogva a három szegedi tanyán?

Előbb azokat a tárgyakat foglaltuk kimutatásba, amelyeket a tanyák mai tulajdonosai maguk készítettek.

	Nagy Antal	Paragi Péter	Csányi Antal
bútor	2	3	5
házfelszerelés, személyes tárgy	5	5	6
tároló, raktározási eszköz	10	19	18
konyhaeszköz	3	1	5
házi és ház körüli munkaeszköz	2	2	11
földművelés eszközei	1	3	10
állattartás eszközei	7	2	2
piacozás eszközei	—	—	3
nádmunka eszközei	—	1	6
	30	36	66

A tárgyak majdnem kizárólag férfiak kezemunkái, kivétel Paragiéknál 2 vászonfüggöny, 1 vászonzacskó és 1 vászon fésűtartó, Csányiéknál 3 db *kukoricacsuhéból* font szatyor és 1 csuhé lábtörlő, melyeket az asszonyok készítettek. Mind a három tanyai ember maga készített csizmahúzó, szénvonót, létrát, fűrészelő bakot, fafurkót, fúrott lábú kisszéket, utalógereblyét, szalonnatartó rácsot és falipolcot a kamrába, mindhárman értenek a zsúpszalmából való szakajtókötéshez — ezeket a tárgyakat minden korukbeli tanyai ember maga készítette —, mégis tapasztalható különbség a három tanya önellátásának mértékében.

A szatymazi szegényparaszt kétszerannyi tárgyat készített háztartása és kis gazdasága számára, mint a röskei gazda. Ehhez hozzájárul, hogy egyféléből többet csinált: pl. 11 szakajtója van a háznál, Nagy Antaléknak pedig 2 db, azt is még fiatal házasember korában kötötte. Csányi Antal többféle tárgyat elkészített maga, mint a másik két tanyai gazdálkodó, így az említettekén kívül *széklábat*, locsolószéket, szalmakötélsodrót, tetőverő furkót, kenyérkosarat, ciroksöprűt. Nagy Antal gazdasága jelentősebb famunkákat is igényelt, amikor pl. a nyári jászol készült. Ehhez azonban a gazda nem fogott egyedül, hanem barkácsoláshoz értő szomszédot hívott. Ő is dolgozott mellette — „*én voltam az inasa*” — mondja —, de a munkát mégsem egyedül, hanem a paraszt specialistával együtt végezte.

Az önellátás mértéke tehát — a famunka és a szakajtókötés általános gyakorlata mellett — szintén a család vagyoni-társadalmi helyzetétől függött.

Az ajándékok fölhívják figyelmünket arra a szokásra, hogy az 1920-30-as években a legények 2-2 keménycserép vagy porcelán bögrét, festett üvegpoharat ajándékoztak búcsúfiaként a lánynak, aki szeretőjük volt. Csányiné 10 db ilyen lánykori emléktárgyat őriz a sublót tetején.

A legtöbb ajándéktárgyat (52 db-ot) a Paragi tanyán vettük számba. Paraginé Kovács Katalin még lánykorában 12 kislányt „keresztelt meg” a szentkúti búcsúban²⁰, később — talán mert nem lehetett része gyermekáldásban — 7 *körösztvízi* és 5 bérma keresztgyermeket vállalt. A szatymazi búcsúkor (augusztus 20) és névnapjára kapott ajándékaikat — vizeskancsók, poharak, zománcos bádogtálak, szentképek, háziáldások — őrizgeti és számontartja.

*

²⁰ Szokás volt, hogy aki először ment Szentkútra (Pálösszentkút, ma Petőfiszállás), az kereszt-anyát, vagy keresztapát hívott magának, aki a „szentkút”-vizével megkeresztelte. A keresztszülő apró ajándékot, *korozsmát* vett keresztgyermekének. L.: *Lele J.—Waldmann J.*, Hagyományvilág In: Tápé története és néprajza. Tápé 1971. 585.

Eddig eredetük szerint vizsgáltuk a tanyák tárgye gyűtéseit, azt vettük figyelembe, a tárgy honnan származott, mi a története. Fontosnak tartunk azonban olyan kimutatást is, amely a három család valamennyi tárgyát a készítés módja és helye alapján veszi számba.²¹

Nehézséget okozott a több alkotórészből lévő tárgyak — pl. a kasza, kapa, vasvilla — besorolása, hiszen a kaszapenge, vagy a kapa feje gyári készítmény, a nyele viszont faragó specialista vagy parasztember munkája. Ilyen esetekben a tárgy funkcióját meghatározó alkotórészt — a kaszánál tehát a pengét — vettük alapul. Más tárgyak nem az alapanyag készítőjének, hanem a két használati tárgy vagy eszköz összeállítójának termékeként kerültek nyilvántartásunkba — tehát a párnahuzat vagy a vászonzacskó eszerint nem gyári termék, hanem annak a készítménye, aki a vászonból megvarrta.

	parasztember készítette	paraszt specialista készítette	kézműipari, kisipari termék	gyári termék
	1	2	3	4
Nagy Antal	48	84	206	653
Paragi Péter	70	87	151	425
Csányi Antal	89	117	153	270

A táblázat 1. rovatában a saját készítésűeken kívül mindazokat a tárgyakat számbavettük, amelyeket az elődök hagyatékából parasztek készítettek. Voltaképpen így adódik valamelyest történeti hitelű kép az egyes családok önellátásáról. A számok itt sem csapnak be: ugyanazt a tanulságot nyújtják, amit a paraszti rétegződés és önellátás összefüggéséről fentebb megfogalmaztunk.

A 2. rovatban kizárólag iparjogositvány nélküli specialisták — tanyai barkácsolók, kaskötők, kontár asztalosok, parasztvarrók — munkái szerepelnek. A tanyai iparosmester, pl. kádár készítményeit a 3. rovatban tüntettük föl, de megjegyezzük, hogy ez túlnyomórésztben a szegedi iparosok munkáit mutatja ki, melyeket a tanyák lakói hetipiacokon, vásárokon szereztek be.

Legnagyobb számú tárgycsoport mindhárom tanyán a gyári termékeké, ami a terepen járó néprajzkutató számára nem meglepetés. A gyári áruk terjedése hosszú ideje tart, így nem csodálható, hogy az 1927-36 között házasuló tanyaiak háztartásában, tárgyi felszerelésében e termékek már nagyobb szerepet töltenek be mint a kézművesség, kisipar, a paraszt specialisták és a parasztemberek saját készítményei. Külön vizsgálatot igényelne, hogy a parasztcsaládok tárgyllományának ilyen fajta szerkezeti változását időben el tudjuk helyezni, ehhez azonban a recens anyag és a visszaemlékezések nem elégségesek.

Célirányosnak tartjuk az előző táblázatot százalékos arányban is megadni, mivel ez pontosabban kifejezi az egyes tárgycsoportok szerepét a tanyák tárgyi ellátottságában:

	parasztember készítette	paraszt specialista készítette	kézműipari, kisipari termék	gyári termék
	1	2	3	4
gazdátanya	4,8%	8,5%	20,8%	65,8%
kisparasztanya	9,5%	11,8%	20,6%	58%
szegényparasztanya	14,1%	18,6%	24,3%	42,9%

²¹ Ilyen szempontú csoportosítást készített Fél E. és Hofer T. az Átányon gyűjtött tárgyakról. Vö.: *Fél E.—Hofer T.* 1964. 16.

A tanyaleltárak vizsgálatának lehetőségeit ezzel nem merítettük ki. Alig szólnunk a tárgyak használatáról, nem részleteztük a tartalék állomány, az ún. „marginális anyag” szerepét, a tanyai ember viszonyát az őt körülvevő tárgyi világhoz, személyes emlékeit, kötődését a tárgyakhoz, vagy közömbösségét azok iránt. Most a tárgyak eredetére, származására összpontosítottuk a figyelmet, amit legfontosabbnak véltünk kifejtetni, hogy célunkat közelítsük.

*

Összegezésre még nincs módunk, hiszen az anyaggyűjtés kezdetén tartunk. Sok-sok gondosan megválasztott tanyán, falusi, mezővárosi házban kell még hasonló fölmérést végezni, hogy alapos és általánosítható képet nyerjünk a ma élő paraszt nemzedék tárgyi világáról, a tárgyi ellátottság és az életforma összefüggéseiről. Az adatfölvétel módszerét és rendszerező elvét, bizonyára lehet finomítani, de az elkészült tanyaleltárak — mint megpróbáltuk bizonyítani — ebben a formában is módot adnak néhány fontos következtetésre:

1. megtudjuk, milyen tárgyak öröklődtek egy-egy parasztcsaládban nemzedékről-nemzedékre,
2. pontos adatokat kapunk a paraszti önellátás mértékéről,
3. a vásáron, piacon történő vásárlás szerepéről, valamint
4. a parasztspecialisták és kisiparosok szerepéről a parasztság ellátásában;
4. mérhetővé válik az ipari forradalom sokat emlegetett hatása, pontosabban a gyári termékek elterjedése a parasztság körében.

Mindezen kívül a parasztházak és telkek mai leltára összevethető 18-19. századi testamentumokkal, vagyonleltárakkal, becsűjegyzőkönyvekkel és velük kronológiai rendben állítva tanulságos sorozatot adhat parasztcsaládok tárgyi felszerelése alakulásáról, végső soron a történetivé váló paraszt életforma egyik fontos vetületéről.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bátky Zs.*, 1906. Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére. Bp.
- Domonkos O.*, 1974. A kisiparok néprajzi kutatása. Ethnographia (Ethn.) 18—35.
- Erdei F.*, é. n. (1942) Magyar tanyák.
- Fél E.*, 1941. Kocs 1936-ban. Bp.
- Fél E.—Hofer T.*, 1961. A parasztember szerszámai. Beszámoló az átányi monográfias eszkövizsgálatról. Ethn. 487—535.
- Fél E.—Hofer T.*, 1964. A monográfikus tárgygyűjtés. Az átányi példa. Néprajzi Értesítő (NÉ) 5—90.
- Fél E.—Hofer T.*, 1969. A kalotaszentkirályi kelengye I. NÉ. 15—36.
- Fél E.—Hofer T.*, 1974. Geräte de Átányer Bauern. Bp.
- Hoffmann T.*, 1969. A tudomány forrásai-e a múzeumok néprajzi gyűjteményei? NÉ. 5—19.
- Juhász A.*, 1974. Telekelrendezés a szegedi tanyákon. Ethn. 276—314.
- Kiss L.*, 1940. A tárgyak élete. Ethn. 446—354.
- Maget M.*, 1953. Guide d'étude directe des comportements culturels. Paris.
- Szabó L.—Gulyás J.*, 1974. Egy tanyai gazdaság a századfordulón. In.: Néprajzi kiállítások a szolnoki Galériában. Szolnok. 3—18.

- Takács L.*, 1972. A Néprajzi Múzeum magyar gyűjteményeinek katalógusa. NÉ. 19—46.
Tárkány Szűcs E., 1961. Vásárhelyi testamentumok. Bp.
Vajkay A., 1959. Szentgál. Egy bakonyi falu néprajza. Bp.
Varga Gy., 1965. A parasztagazdaság munkaeszközei. In: A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848—1914. Bp. I. 267—348.

DIE GEGENSTÄNDLICHE VERSEHENHEIT DES BAUERNTUMS

von

Antal Juhász

Zweck des Verf. war: die Gebrauchsgegenstände einiger Bauernfamilien ins Inventar zu nehmen und systematisieren, damit er letzten Endes zu der gründlicheren Erkennung der gesellschaftlich differenzierten Bauernlebensform beizutragen beabsichtigt. Drei nach dem Vermögen verschiedene Wirtschaften sind im Bereich von Szeged zur Datenaufnahme gewählt: je ein Gehöft eines ehemaligen Landwirts, eines Kleinbauern und eines Zwergbauern (Vgl.: Fél—Hofer: Geräte der Átányer Bauern. Bp. 1974).

Hiermit versuchte Verf. die Gesichtspunkte der Datenaufnahme dadurch zu erweitern, dass auch die Herkunft jedes Gegenstandes aufgezeichnet wurde (Erbschaft, Mitgift, Hockzeitgeschenk, Kauf, selbständiges Produkt, späteres Geschenk usw.). Es bietet sich eine weitere Einteilung je nachdem, ob welcher Generation und welchem (männlichen o. weiblichen) Zweig das Ergebut entstammt, bzw. wo und von wem die Familie ihre Gebrauchsgegenstände gekauft hat.

Gehöft Nr. 304 im 3. Bezirk von Röske wirtschafteten der heutige Eigentümer und sein älterer Bruder auf einer Fläche von ungefähr 40 Katastraljoch gemeinsam bis 1959. Das ältere Wohnhaus des Gehöftes (Abb. 1). wurde um 1850 gebaut, seine Einteilung ist: Zimmer-Küche-Zimmer-Kammer. Die Feuerstätte, die Fassade und das Dach wurden um 1900 umgebaut. Das andere Wohnhaus hat man um 1879 gebaut, das eine Zimmer-Hausdiele (Küche) -Weinkammer-Speisekammer-Einteilung aufweist. (Abb. 2.) Das Gehöft war eine wohlhabende Wirtschaft von Paprikanaubau und intensiver Nutztviehzucht, wo 993 Gegenstände ins Inventar genommen wurden.

Zu dem Gehöft Nr. 122 (3. Bezirk von Szatymaz) gehören gleichfalls zwei Wohnhäuser: das erste hatte man in den 1840-er Jahren gebaut (Abb. 4), das neuere Haus aber (Abb. 5) stammt von ungefähr 1880. Vor der LPG-(Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft)-Wirtschaftsführung war es ein typisches Kleinbauerngehöft, die nach den örtlichen Traditionen einen intensiven Wein- und Obstanbau und auch Viehzucht führte. Diesem Kleinlandwirt standen 12,5 Katastraljoche zur Verfügung. Hier wurden 740 Geräte ins Inventar genommen.

Die Zwergbauernwirtschaft vertritt das Gehöft Nr. 269 ebenfalls im 3. Bezirk von Szatymaz (Abb. 8—9). Zu Beginn des 20. Jahrhunderts gehörte es dem Grundbesitz eines vermögenden Bauern an. Die heutigeren Besitzer: ein altes Ehepaar (Abb. 14) haben das Gehöft: das Wohnhaus mit dem daneben liegenden Grundstück vom 2 Katastraljoch zusammen im Jahre 1936 gekauft. Auf diesem Gehöft konservierte sich am besten der gegebene, kleinbauerliche Stand der traditionellen Hauseinrichtung und der gerätlichen Ausrüstung. Hier hat man ein Inventar über 630 Gegenstände aufgenommen.

Auf Grund des gruppierten Gerätbestandes der Bauerngehöfte kam Verf. zu den folgenden Ergebnissen:

1. die Geräte zu bestimmen, die in der Bauernfamilie von Generation zu Generation geerbt wurden;
2. genaue Daten über das Mass der bauerlichen Selbstversorgung zu bekommen;
3. Angaben über die Tätigkeit der Bauernspezialisten (der Bastler usw.);
4. über die Rolle des Kaufes auf Jahrmärkten und Märkten;
5. die Wirkung und die Verbreitung der fabrikindustriellen Produkte auf den Gehöften der sich verbürgerlichenden Stadt der Alföld.

Neben den systematisierten Inventartabellen fasst eine spezielle Tabelle ein, von wem die Gebrauchsgegenstände erzeugt worden sind.

	Selbstprodukt, bzw. von einem Bauern erzeugt	Von einem Bauernspeziali- sten erzeugt	Handwerks- o. kleingewerb- liches Produkt	Fabriken- produkt
Gehöft d. Landwirtes	48	84	206	653
Gehöft d. Kleinbauern	70	87	151	425
Gehöft d. Armbauern	89	117	153	266

Bei der Analyse der Gerätinventare Verf. weist darauf hin, dass solche Datenaufnahmen die Vorführung der Bauernwirtschaften in einer Ausstellung erleichtern können sowie die Einrichtung von Freilichtmuseen.

In Zusammenhang mit der Datenaufnahme war die Absicht des Verf. eine solche Methode und ein solches Systemathisierungsprinzip auszuarbeiten, die zum Modell für ähnliche Untersuchungen von Lebensformerforschung dienen können.